

's Zomers vragen volken minder aandacht • Een val voor de varroamijt • Gemakkelijke planten in mijn omgeving
Hoe kun je honing vervalsen? • Over uitsterven gesproken...

Bijenhouders

9e jaargang | 4
juni 2015

4

Nederlandse BijenhoudersVereniging

NBV

Nederlandse
BijenhoudersVereniging

Bijenhouden

Vakblad voor bijenhouders

Jaargang 9, nummer 4, juni 2015
ISSN 0926-3357. Uitgegeven door de NBV. Verschijnt 8 keer per jaar, omstreeks 1/2, 15/3, 1/5, 15/6, 1/8, 15/9, 1/11, 15/12. Oplage 7.400 ex.

Redactie

Wietse Bruinsma, hoofdredacteur.
Bart de Coo, Kees van Heemert,
Henk van der Scheer, Rob Veeneklaas

Vaste medewerkers

Nienke de Jong (register),
Ardine Korevaar, Bert Lemmens

Redactie & administratie

Marga Canters (secr.),
Grintweg 273, 6704 AP Wageningen,
t 0317 42 24 22 f 0317 42 41 80
e redactie@bijenhouders.nl

Niet-commerciële advertenties

in 'Vraag en aanbod' € 10 per 20 woorden, elk extra woord € 0,25.
Uitsluitend voor particulieren met incidentele aanbiedingen. U ontvangt voor de kosten een factuur. Tarieven voor handelsadvertenties op aanvraag.

Alle in Bijenhouden gepubliceerde meningen en inzichten zijn voor rekening van de auteurs. De redactie beslist over plaatsing van kopij en behoudt zich het recht voor bijdragen zo nodig in te korten, te redigeren of een eigen reactie te plaatsen. De recentste versie van het Groene Boekje wordt aangehouden. Inhoud van advertenties en bijgesloten materiaal vallen buiten verantwoordelijkheid van de redactie. Over plaatsing van handelsadvertenties beslist de NBV. Overname artikelen en illustraties na voorafgaande toestemming van de redactie en met bronvermelding.

Digitale foto's (resolutie minstens 300 dpi bij 10x15 cm) per e-mail of upload.

Kopij uiterlijk 8 weken vóór de datum van verschijnen aan te leveren bij Marga Canters. Beknopte aankondigingen en berichten uit de vereniging uiterlijk 6 wk tevoren. Voor opgave van advertenties geldt vier weken. Tekst per e-mail.

Vormgeving en opmaak

GAW ontwerp en communicatie,
Wageningen

Druk BDU Grafisch bedrijf, Barneveld
Omslagillustratie Nico Teseling (Leusden) tijdens de Open Imkerijdag 2014. Zie het interview met hem in Bijenhouden 3 - 2014 (blz. 19)
Foto Mieke Spetter

Nederlandse Bijenhoudersvereniging

Secretariaat

Grintweg 273, 6704 AP Wageningen |
t 0317 422422 | f 0317 424180
e secretariaat@bijenhouders.nl |
i www.bijenhouders.nl
iban NL62ABNA0539042897 | bic ABNANL2A
iban NL07INGB0000846801 | bic INGBNL2A
Openingstijden ma t/m vrij: 10.00-14.00 u.
Opgeven voor Imkernieuws: www.bijenhouders.nl/media/imkernieuws

Het Bijenhuis (winkel)

Grintweg 273, 6704 AP Wageningen
t 0317 422733 | e bijenhuis@bijenhuis.nl |
i www.bijenhuis.nl
iban NL78ABNA0539042900 | bic ABNANL2A
iban NL26INGB0000823276 | bic INGBNL2A
Open: dinsdag t/m vrijdag 8.30-17 u. (1 mrt.-1 okt. ook zaterdag 8.30-13 u.)

De jaarkleuren zijn als volgt voor de jaren eindigend op

0/5: | 1/6: | 2/7: | 3/8: | 4/9:

Bijen@wur (PRI) | Centraal Meldpunt Bijenziekten

Pb 16, 6700 AA Wageningen |
Droevendaalsesteeg 1 6708 PB Wageningen
t 0317 486001 | e bijen@wur.nl |
i www.bijen.wur.nl
(ma t/m vrij van 9-17 uur, op afspraak)

Spuitschade of vuilbroed melden

Spuitschade melden via t 0800-0488 of info@vwa.nl of (bedrijven) via vwa.nl/organisatie/melden_voor_bedrijven
Gevallen of vermoedens van Amerikaans vuilbroed (AVB) melden bij: NWWA (AID), meldpunt Dierziekten t 045 5463188

Algemeen nut

De NBV heeft de ANBI (Algemeen Nut Beogende Instelling) status. Daarmee voldoet de vereniging aan de bepalingen zoals vermeld in art. 32 van de Successiewet. Door deze status is het voor u mogelijk om via fiscaal aantrekkelijke mogelijkheden een schenking aan de NBV te doen.

Amerikaans Vuilbroed in Berg en Terblijt (Limburg)

Er is een nieuwe uitbraak van de besmettelijke ziekte Amerikaans vuilbroed vastgesteld. Het gaat om een locatie in Berg en Terblijt. Om verdere verspreiding van deze besmettelijke ziekte te voorkomen, heeft het ministerie van Economische Zaken een vervoersverbod ingesteld van bijen(volken), dat op 2 juni 2015 om 19.15 uur is ingegaan en tenminste 30 dagen zal duren. Het verbod geldt in een gebied van 3 kilometer rondom de uitbraak. De Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NWWA) houdt controle op de bijenvolken die in dat gebied worden gehouden. De grens van het vervoersverbod staat niet met borden aangegeven aangezien er vanwege het specifieke karakter van deze bijenziekte bij eerdere gelegenheden verwarring bij andere vervoerders was ontstaan.

Voor meer info en de precieze afbakening van het gebied waar de verordening geldt: www.bijenhouders.nl/nieuws/amerikaans-vuilbroed-in-berg-en-terblijt-limburg/

BUCKFAST KONINGINNEN

Eenvoudigweg de beste koninginnen

UW GARANTIE VOOR EEN GOED BIJENSEIZOEN !

Onze eerste klas koninginnenteelt is gebaseerd op 25 jaar solide ervaring

Koop online Buckfast koninginnen:

www.buckfast.dk

en vindt voor uw keus de juiste informatie.

DIRECTEUR VAN BUCKFAST DENEMARKEN

KELD BRANDSTRUP

Mari van Iersel doet verslag van zijn experiment met een in Duitsland ontwikkelde biotechnische varroabestrijding.

Een val voor de varroamijt

7

Hoe erg is het als soorten uitsterven? En dan met name de honingbij. Henk van der Scheer onderzoekt de gevolgen.

Over uitsterven gesproken...

14

Honingvervalsing is van alle tijden. Bart de Coo geeft een overzicht van de soms subtiële manieren waarop imkers vroeger te werk gingen.

Hoe kun je honing vervalsen?

18

Drie jaar lang is er overlegd over de verbouwing van het Bienenhuis. Nu is er eindelijk duidelijkheid over hoe het verder gaat. Een overzicht door de penningmeester van de NBV, Bert Willigenburg.

Groen licht voor verbouw Bienenhuis

21

en verder

Praktisch

- 4 In de zomer vragen volken wat minder aandacht
- 10 Imkeren met de Golzkast (5, slot)
- 12 Gemakkelijke planten in mijn omgeving (4)

NBV

- 20 Mail van de voorzitter
- 20 U doet toch ook mee aan de Open Imkerijdag?
- 22 Voor imkers en bijen veel te beleven in de tuinen van Appeltern
- 23 Familieberichten | Cursussen
- 24 Vraag & aanbod | Agenda | In Memoriam

Imkergemeenschap

- 25 Bijen bovenop de snelweg
- 26 Gouden NBV-speld voor Rien Rovers | Voorzitter van Arnhem-Velp, Arthur Ohm in Oranjezonnetje gezet | Bestuurswisseling in Enschede

Gelezen en gezien

- 17 Jeroen Vorstman schrijft boek voor beginnende imkers
- 27 Natuurlijk imkeren, een belevenis - Interview met Ben Som de Cerff
- 28 Mijmeringen van een Vlaams NBV-lid
- 29 Bijenwas in propolis
- 30 Bijen Houden: Een compleet overzicht | De lezer schrijft

Ervaringen van Ardine Korevaar en Henk van der Scheer

In de zomer vragen volken

Na de hectische zwermperiode in mei en juni volgt de zomer met onder andere drachten van de linde, de witte klaver, bonte bermen en akkerranden en bloemen in de tuinen en parken in de stad. In deze periode groeien de volken nog flink en halen ze een overschot aan nectar. Gewoonlijk zwermen volken met een jonge koningin dat jaar niet meer. Volken met een oude koningin daarentegen kunnen 's zomers iedere zes weken zwermen. Die moet u met enige regelmaat blijven nazien op zwermplannen. Als alles goed gaat, kunt u in de tweede helft van juli de zomeroogst binnen halen. Daarna volgt de bestrijding van varroa, maar daarover een volgende keer meer. Gaat u in augustus naar de heide, dan moet u al in de periode daarvoor de varroamijten bestrijden met mierenzuur.

Na de voorjaarsdrachten valt er in juni vaak wat minder te halen voor de bijen. Slinger daarom na de voorjaarsdracht geen kantramen uit de broedkamers, zodat er wat honing overblijft in het volk. Controleer in juni of de volken nog ten minste drie volle broedkamerramen voorraad hebben. Eventueel voert u bij met suikersiroop in een verhouding van 3:2 (suiker: water).

Kunstzwermen controleren

Vier weken na het maken van de kunstzwermen controleert u of de jonge koninginnen aan de leg zijn. Is dat niet het geval, dan hangt u een raam met open broed in het volk. Let wel op de aanwezigheid van eitjes in dat raam. Mocht er geen jonge koningin in het volk aanwezig zijn, dan zullen de werksters alsnog

Dracht Aubrieta-bloemzaadteelt.
(foto Jaap van Popering)

.....

Werkzaamheden:

1. U slingert honing als de raten in de honingkamer (voor tenminste vijfde deel) verzegeld zijn en flink stoten met dergelijke ramen (stootproef) uitwijst dat er geen (honing)druppels uit vallen.
2. Behandel broedloze volken met 3% oxaalzuur met behulp van een bloemenspuit die een fijne nevel levert ter bestrijding van varroa.
3. Op de dertiende dag doppen breken in de 'achterblijvers'.
4. Verenig volken met de krantenmethode, houd de jonge koningin aan.

Benodigheden:

De gebruikelijke gereedschappen.

Voor het oogsten van honing: slinger, ontzegelbak, ontzegelvork, aftapvat, dubbele zeef.

Voor het controleren van de ontwikkeling van de volken: ramen met kunstraat, zesramers, eventueel tienramers, voor broedafleggers,

Voor het vangen van een zwerm: emmer, veger, eventueel een snoeischaar voor het knippen van takken en een zesramer met uitgebouwde ramen of ramen met kunstraat.

.....

wat minder aandacht

doppen optrekken op de jonge larven in het raam met open broed. Gebeurt dat niet, dan mag u aannemen dat er wel een jonge koningin aanwezig is die snel aan de leg zal gaan. Blijkt de koningin darrenbroedig en produceert ze enkel bultbroed (darrenpoppen), dan laat u het volk afvliegen op een buurvolk. U zet daartoe de kast met het darrenbroed enkele meters van de oude plaats en klopt alle ramen uit die kast af voor de stand. Voor u gaat afkloppen schuift u eerst het buurvolk halfweg op naar de plek waar tot dan de kast met de darrenbroedige moer stond. Geef eventueel een extra bak aan dit buurvolk als er veel afvliegers bijkomen.

Zomerwerkzaamheden

Hebt u door het maken van kunstzwermen en broedafleggers teveel volken gekregen, dan kunt u die

proberen te verkopen, zeker als het om volken gaat met een standbevruichte raskoningin. Een andere oplossing is om volken te verenigen met de krantenmethode. Doe dit wanneer de jonge koningin goed aan de leg is, zij zwermt in hetzelfde jaar meestal niet meer. Vóór de vereniging verwijdert u de koningin uit het volk met de oudste koningin. Hierdoor krijgt u een sterk volk dat veel nectar kan halen, zodat er in de tweede helft van juli wat te slingeren valt. Mocht zo'n volk door de goede weersomstandigheden erg veel halen op een rijke dracht, dan kan een tweede honingkamer worden gegeven. Die plaatst u onder de al aanwezige honingkamer op het koninginnenrooster. Bedenk wel dat al die zomerhoning in feite de wintervoorraad is voor de bijen. Als u die wegneemt, geeft u de volken daarvoor natuurlijk voeding terug in de vorm van suikersiroop of invertsuiker. U kunt een paar liter

Akkerrand langs gemaaid vlas

Lindebloesem

Foerageren op witte klaver (foto's Henk van der Scheer)

suikersiroop voeren om de eerste paniek over de verdwenen voorraad te temperen en de rest geven bij de inwintering in augustus of september.

Varroabestrijding

Tot voor kort werd in de basis cursus bijhouden het 'driegangenmenu' voor de bestrijding van varroa geleerd. Dat menu omvat in het voorjaar darrenbroed in het popstadium verwijderen. De meeste mijten stappen namelijk veel liever in darrenbroed dan in werksterbroed. Daarna volgt 'de tweede gang': vanaf half juli voordat de voedsters van de winterbijen worden geboren de mijten bestrijden met mierenzuur. Ook kan Thymovar worden toegepast, mits de laatste honing al is geslingerd. Tenslotte 'de derde gang': als er in de winter geen broed is de mijten bestrijden door 3% oxaalzuuroplossing tussen de raten te druppelen. Die darrenraatmethode blijkt overigens niet erg effectief en kan beter worden vervangen door in de zwermperiode (mei-juni) broedloze volken en broedafleggers waarin het broed is uitgelopen te behandelen met 3% oxaalzuur met behulp van een bloemenspuit die een fijne nevel levert.

Dan rijst de vraag of de tweede gang, een behandeling eind juli/begin augustus na het slingeren van de zomerhoning, nog wel nodig is. In de praktijk blijkt dat de meeste 'nieuwe' volken met een jonge koningin eind juli weinig mijten bevatten en een bestrijding niet nodig is. Alleen hoofdvolken, met een oude koningin, die voor de honingproductie zorg droegen, bevatten eind juli vaak te veel mijten. Die volken hebben een behandeling met mierenzuur (of Thymovar mits de laatste honing al geoogst is) nodig om de mijtenpopulatie te reduceren. In afwijking van het officiële voorschrift is 1x toepassen van Thymovar gedurende 3 à 4 weken bij de volken van ons, Ardine en Henk, voldoende effectief. Bij voorkeur doet u die bestrijding vanaf half juli zodat de voedsters van de winterbijen al een betere start maken en zij de winterbijen goed kunnen verzorgen. Wacht niet met de behandeling tot na de tweede week van augustus, want dan bent u te laat voor een effectieve bestrijding van de mijten. Met een zorgvuldige bestrijding zullen de winterbijen nauwelijks worden geparasiteerd tijdens hun popstadium.

Naar de heide

Gaat u in augustus met sterke volken naar de heide-dracht dan moet u al in de periode daarvoor, dus in juli, de varroamijten bestrijden met mierenzuur. Toepassen van Thymovar is dan minder verstandig vanwege de kans op geur en smaak beïnvloeding van de heidehoning. Lees ook de brochure 'Effectieve bestrijding van varroa' van Bijen@wur. Na even googelen op de naam van de brochure krijgt u de site in beeld. ●

Een val voor de varroamijt

Tekst en foto's Mari van Iersel

In de loop der jaren zijn er verschillende methoden ontwikkeld om zonder gebruik van bestrijdingsmiddelen toch voldoende varroamijten uit onze volken te verwijderen om ze vitaal te houden. We kennen de arrestraammethode die aan het einde van de voorjaarsontwikkeling toegepast kan worden. Het is een effectieve methode, maar de meeste imkers vinden haar nogal bewerkelijk. Verder kennen we de methode om begin augustus alle broed uit het bijenvolk te verwijderen, in Duitsland bekend onder de naam 'Teilen und Behandeln'. Een rigoureuze maatregel die imkers tegen de borst stuit omdat er zoveel broed wordt opgeruimd.

Bio-technische varroabestrijding

In het *Deutsches Bienen-Journal* van juni 2014 las ik een artikel over een andere biotechnische methode om direct na de zomerhoningoogst varroamijten uit de bijenvolken te verwijderen. Velen van ons zetten na deze oogst mierenzuur in en maken daarbij gebruik van de Liebig-dispenser met 85%-mierenzuur. We doen dat met pijn in ons hart want 85%-mierenzuur is een heftig spulletje. De werkwijze zoals die in het artikel werd beschreven, leek een heel bijenvriendelijk gebeuren en ik besloot om het direct uit te proberen. Een extra stimulans was de motivatie van de bedenker van deze werkwijze de heer Ronny Kiesewetter. In zijn artikel zegt hij: "Al tientallen jaren gebruik ik in mijn bijenvolken biotechnische methoden tegen varroa. Vroeger hoorde daar het maken van kunstzwermen en verzamelbroedafleggers bij. Omdat ik me ten doel had gesteld helemaal zonder bestrijdingsmiddelen te werken, heb ik een effectieve en gemakkelijk uit te voeren methode gezocht, ontwikkeld en uitgeprobeerd". Vooral het werken zonder bestrijdingsmiddelen sprak mij erg aan. Varroabestrijding is uiteindelijk toch een extra belasting voor het bijenvolk.

De methode bestaat uit de volgende stappen:

1e weekend in juli: koningin tussen twee moerroosters in een honingkamer plaatsen met daarin vijf uitgebouwde honingkamerramen.

3e weekend in juli: De inmiddels belegde ramen uit deze honingkamer wegnemen en door nieuwe uitgebouwde ramen vervangen.

4e weekend in juli: Moerroosters verwijderen.

1e weekend in augustus: Het gesloten broed uit de honingkamer wegnemen en de honingkamer verwijderen. Ronny Kiesewetter geeft in zijn artikel deze tijdsaanduiding, maar als de honingoogst op een later tijdstip is, komen andere tijdstippen voor uitvoering van de methode in aanmerking.

Waar de honingkamer plaatsen?

Ronny Kiesewetter zet deze honingkamer direct op de bodem onder het volk. De imker moet daarvoor twee broedkamers tillen en verplaatsen. Mijn kamer met vangramen heb ik tussen de twee broedkamers geplaatst omdat in dit geval het bestaande broednest in de onderbak zat en daar paste die extra kamer mooi bovenop. Gezien de temperaturen in deze tijd van het jaar kan het voor het bijenvolk geen groot probleem zijn als deze kamer met vangramen daar geplaatst wordt, zelfs niet als daardoor het aanwezige broednest in tweeën gedeeld zou worden. De volken hebben nog bijen genoeg om alle broed in het eventueel gesplitste broednest te kunnen verzorgen. Deze extra kamer gewoon bovenop het volk zetten zou ertoe kunnen leiden dat de bijen daar honing dan wel suiker in gaan opslaan. Er is dan voor de koningin minder ruimte om te gaan leggen, terwijl het toch de bedoeling is dat ze even stevig broed aanzet om varroamijten te kunnen vangen.

Het klaarmaken en inhangen van de vangramen

Doordat deze werkwijze wordt toegepast na de zomerhoningoogst is er geen gebrek aan lege uitgebouwde ramen. Nog nat van de honing worden ze onmiddellijk door de bijen in gebruik genomen. Ronny Kiesewetter kiest

ervoor de ramen te gebruiken die anders toch in de wassmelter terecht zouden komen. Hij gaat daarbij zover dat hij eventueel oude raat uit broedkamerramen op maat snijdt en die in honingkamerramen zet.

In deze tijd van het jaar worden de broednesten al kleiner en daarom kunnen we volstaan met vijf uitgebouwde raampjes. Om te voorkomen dat de bijen op de lege plaatsen ongericht gaan bouwen kunnen we die plaatsen opvullen met vijf lege raampjes.

De koningin in de honingkamer zetten

De imker zal de koningin op moeten zoeken. Dat kan in deze tijd van het jaar wel eens lastig zijn, zeker als de moer niet is gemerkt. De volken zijn groot en worden bij gebrek aan dracht al minder vriendelijk. Als de imker 4-6 dagen eerder een rooster heeft gelegd weet hij in elk geval in welke van de twee broedkamers hij de koningin moet zoeken. In plaats van in die broedkamer de koningin te gaan zoeken, kan hij dan alle bijen uit die broedkamer in de honingkamer met de vijf uitgebouwde raten afschudden. De moer zal er dan wel tussen zitten.

Afnemen van het gesloten broed

Ronny Kiesewetter is een weekend-imker en haalt daarom de 1e serie vangramen weg tegelijk met het plaatsen van de tweede serie vangramen. De imker die ook buiten de weekenden tijd heeft om in de bijen te werken, kan dat ook 5 dagen later doen, d.w.z. 20 dagen na het plaatsen van deze vijf vangramen. Dan zijn de eitjes die de koningin op de eerste dag heeft gelegd zover ontwikkeld dat ze op het punt van

De koningin zit tussen twee roosters in de centraal geplaatste honingkamer. Na enige tijd vindt de varroamijt alleen nog in deze honingkamer rijpe larven om bij in te stappen.

In de lege honingkamer worden vijf uitgebouwde raampjes gehangen. De lege plaatsen kunnen worden opgevuld met lege raampjes.

Na afname van de zomerhoninggoogst staat het volk weer op twee broedkamers.

uitlopen staan. Door het broed enkele dagen later weg te nemen, hebben de mijten 5-6 dagen meer tijd om in de val te stappen. Dat maakt deze werkwijze naar mijn mening effectiever. Het broed van de tweede serie is nog niet gesloten als de koningin wordt bevrijd. Het vrijlaten van de moeder en het wegnemen van de vangramen kan daarom niet tegelijkertijd gedaan worden. Dat broed moet wat later, uiterlijk 20 dagen na het inhangen, worden weggenomen. De raampjes met gesloten broed leveren in de zonnemelter nog aardig wat was op.

Het juiste moment

Hierover zegt Ronny Kiesewetter het volgende: "Waarom wordt deze vangraatmethode in juli toegepast? Een blik op de ontwikkelingscurven van de mijtpopulatie en het aantal cellen met broed in de loop van het jaar verradt ons de reden: het afnemende broednest in juli heeft een disproportioneel toenemende varroabelasting van het broed tot gevolg. Zonder behandeling wordt het broed dat later de winterbijen gaat verzorgen bovengemiddeld zwaar beschadigd.

Een eerdere toepassing, zo ongeveer drie weken voor het einde van de dracht, klinkt aantrekkelijk met het oog

op een mogelijk grotere honinggoogst doordat er minder broed verzorgd hoeft te worden, maar heeft andere risico's. Zo kan de gedwongen broedbeperking in juni de volken in zwermstemming brengen. Bovendien kunnen op plaatsen met veel imkers tussen de tijd van het vroege wegnemen van de vangramen en het begin van het verzorgen van de winterbijen in augustus mijten uit andere volken binnengebracht worden. Daardoor is het gevaar groter dat de winterbijen door een vroegtijdig afnemen van de vangramen toch nog schade oplopen".

Duitse en de Nederlandse imkers hebben niet dezelfde bedrijfsmethode

De Nederlandse imker wordt geleerd om de volken met 3%-oxaalzuuroplossing te besproeien zodra het broed in het hoofdvolk is uitgelopen. Dat is een effectieve vorm van varroabestrijding. In Duitsland wordt dit afgeraden om geen residuen van oxaalzuur in de honing terecht te laten komen. Daardoor heeft Ronny Kiesewetter te maken met een sterk toenemende varroabelasting van het broed. In Nederland verhinderen de meeste imkers het zwermen door de koningin uit het hoofdvolk weg te nemen, al dan niet

met een veger. De broedloze periode die dan volgt maakt een varroabestrijding mogelijk. In Duitsland houden veel imkers de koningin op het volk door broed en bijen van het volk af te nemen. Dat vermindert de varroabesmetting, maar een bestrijding is dan niet mogelijk.

Voor de imker die een geïntegreerde varroabestrijding toepast kan de toepassing van deze vangraatmethode betekenen dat hij af kan zien van het sproeien van oxaalzuur. Dat hangt af van het tijdstip waarop de zwermverhinderend is toegepast en van zijn deskundigheid om de ernst van de varroabesmetting goed in te schatten.

Resultaat

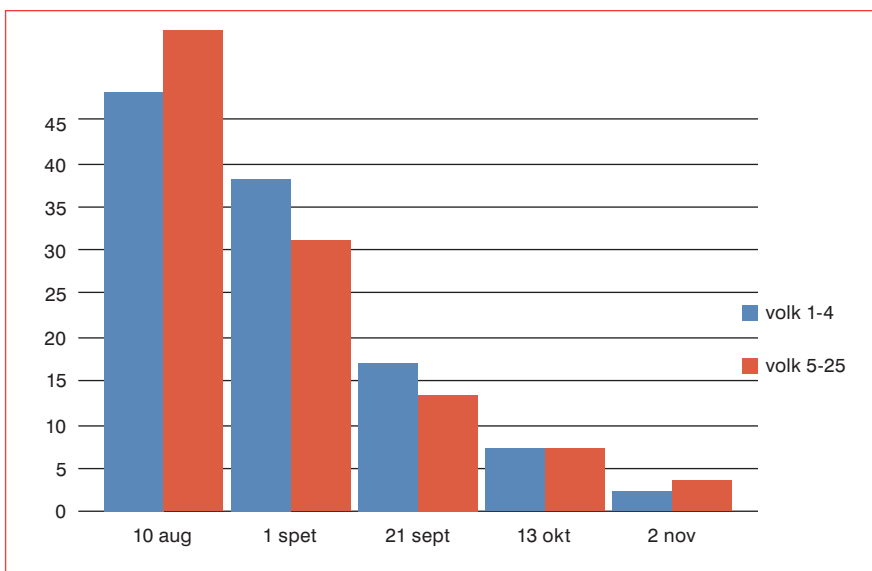
Toen ik in het *Deutsches Bienen-Journal* deze methode las, besloot ik haar meteen toe te passen. Ik heb dat gedaan bij vier volken. Op het moment van toepassing was de gemiddelde dagelijkse mijtval van deze vier volken tamelijk hoog, namelijk 30 mijten per volk per dag. Dan gaat het al gauw over ongeveer 3000 mijten in het volk. Ervan uitgaande dat in drie weken tijd het aantal mijten kan verdubbelen, is duidelijk dat er moet worden ingegrepen. Bij het wegnemen van het laatste broed was de mijtval gezakt naar 9 per

volk per dag. In onderstaande tabel zie je de mijtval oplopen van 30 naar 80 mijten per dag. Die toename vindt plaats doordat er broed uitloopt en het broed in de honingkamer nog weinig of geen mijten vangt. Met name het broed uit de tweede arrestperiode vangt veel mijten. De getallen in bijgevoegde tabel laten zien dat deze vangraatmethode goed werkt, maar zoals bij elke bestrijding is het onbekend hoeveel mijten er in het volk achterblijven. Zelfs als het bestrijdingsresultaat meer dan 95% is, blijven er bij volk 1 nog gevaarlijk veel mijten over. Van 58 per dag naar 12 is een mooie vermindering, maar 12 per dag is in deze tijd van het jaar nog teveel. Na toepassing van deze methode is het nodig de mijtval te blijven controleren. Duidelijk is dat er veel mijten weg zijn, maar onbekend is hoeveel er nog zijn achtergebleven. Bij de volken 2 en 4 kan een verdere bestrijding met bijvoorbeeld mierenzuur achterwege blijven. Bij de volken 1 en 3 lijkt dat niet verantwoord.

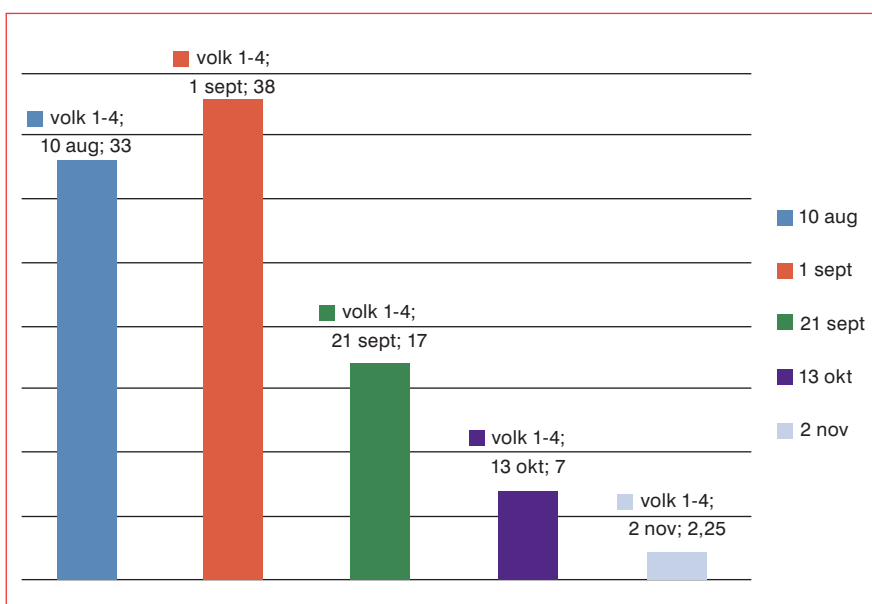
Gevolgen voor het ontstaan van winterbijen

Imkers weten hoe belangrijk de vorming van gezonde winterbijen in voldoende grote aantallen is. De vraag is dan ook of het opsluiten van de koningin in de periode die voorafgaat aan de tijd waarin de winterbijen worden gevormd, nadelige gevolgen heeft voor het ontstaan van een voldoende sterk winterbijenvolk. Om dat te kunnen bepalen is het nodig het gehalte aan eiwit en vitellogenine in volwassen bijen te kunnen bepalen. Dat kan alleen in een laboratorium. Wat de imker wél kan is nagaan of het broednest zich op een normale manier ontwikkelt. Bijgaande tabel laat zien dat de gemiddelde broednestgrootte van de volken (volk 1-4) waarin de vangraatmethode is toegepast vrijwel dezelfde is als de broednestgrootte bij volken (volk 5-25) waarbij deze methode niet is toegepast. Wel lijkt het erop dat de volken 1-4 begin september wat extra broed hebben aangezet.

Aan de hoeveel broed te zien, is het toepassen van deze vangraatmethode niet schadelijk voor het ontstaan van voldoende winterbijen. ●

Gemiddelde grootte broednest in dm²

Mijtval in 2014

12 juli – 26 augustus	Gemiddelde dagelijkse mijtval				
	volk 1	volk 2	volk 3	volk 4	Gemiddeld
Voor 1e arrest	58	37	15	9	30
Bij 2e arrest	180	82	38	22	80
1e broedafname	190	45	61	9	75
2e broedafname	12	1	23*	0	9

* raampje broed te laat weggenomen.

Literatuur

Kiesewetter, R., 2014. Eine Falle für Varroa. Deutsches Bienen-Journal 22(6):18.

Imkeren met de Golzkast (5)

Tekst en foto's dr. Friedrich Pohl, vertaling Wietse Bruinsma (*Dit is het vijfde en laatste deel in de serie*)

Raatvervangning

Het bijenonderzoeksinstituut in Celle (Duitsland) beveelt een jaarlijkse raatvernieuwing van ongeveer 30% van de raten in een volk aan. Deze raathygiene verkleint de infectiedruk van ziekteverwekkers. Raatvernieuwing in de Golzkast is eenvoudig doordat broedkamer- en honingkameramen hetzelfde formaat hebben. Het uitbouwen van kunstraat verloopt probleemloos, zowel in de broed- als in de honingkamer. De volgende handelingen vergemakkelijken de raatvernieuwing:

- Lege randramen worden vroeg in de lente weggenomen en omgesmolten.
- Ramen met voer die niet nodig zijn in het volk worden weggenomen bij het vrijgeven van de honingkamer en

later voor afleggers gebruikt.

- Ramen in de broedkamer die helemaal of bijna helemaal gevuld zijn met honing hang ik in de honingkamer. Daarvoor in de plaats hang ik uitgebouwde rammen uit de honingkamer.
- Voor het maken van broedafleggers gebruik ik zo donker mogelijke broedramen uit productievolken. De productievolken krijgen alleen rammen met kunstraat als vervanging!

Een extra maatregel geeft me de gelegenheid om in de productievolken zo goed als 100% raatvernieuwing te realiseren: sinds het optreden van Amerikaans Vuilbroed ongeveer 10 jaar geleden op mijn bijenstand heb ik

de gewoonte ontwikkeld om 's winters geen uitgebouwde rammen meer op te slaan. Alle rammen die zich niet in de volken bevinden smelt ik in november om. Zo bestaat er ook geen gevaar meer voor wasmotten. Het nadeel dat er door meer uitbouwen van raat wat minder honing geoogst kan worden neem ik daarbij graag op de koop toe.

Juiste opslag van rammen

Als ik echter mooi uitgebouwde raat heb die 's winters moet worden opgeslagen dan doe ik dat alleen in ongebruikte kasten of in andere afsluitbare bakken. Als deze doorzichtig zijn kunnen ze snel geïnspecteerd worden, zonder ze te hoeven openen. NB Mottenstrips zijn verboden aange-

Inspectie. Rechts Friedrich Pohl.

Voeren met suikerdeeg.

zien die giftige stoffen bevatten die ook in honing of was kunnen worden teruggevonden. Het gebruik van zwavel verdient naar mijn idee evenmin aanbeveling, want er bestaat gevaar van vorming van zwavelzuur, nog afgezien van de vieze lucht en het brandgevaar. Wél zinvol is de verdamping van azijn- of mierenzuur in de opslagbakken of het meerdere malen diep vriezen van ramen. Maar in het algemeen is het 't eenvoudigst om alleen onbebroede raten op te slaan!

Pro's en contra's van de Golzkast:

- + Gelijke raampjesmaat in broed- en honingkamer.
- + Gemakkelijk omhangen van ramen tussen de beide kamers mogelijk zonder tillen van bakken.
- Niet mogelijk om bij de raatvernieuwing hele bakken tegelijk te vernieuwen.
- Extra kasten nodig voor opslag en transport van ramen.

'Voordelen' en 'nadelen' moet men wel genuanceerd beschouwen. Een voorbeeld: bij de Golzkast is het afnemen van een volle honingkamer niet mogelijk. Die mogelijkheid wordt bij stapelkasten als een voordeel gezien aangezien zo sneller gewerkt kan worden. Bij de Golzkast worden de ramen één voor één uitgenomen en in de transportkast gezet. Dat neemt weliswaar meer tijd in beslag maar spaart de rug. Men kan het als nadeel

beschouwen dat een aparte transportkast nodig is voor de geogste ramen, maar men is vrij in de keuze van de grootte van zulke kasten om het tillen niet al te zwaar te maken.

Nog eens alle voor- en nadelen van de Golzkast op een rij:

- + Geen tillen van zware kasten.
- + De broedruimte kan direct geïnspecteerd worden zonder bakken af te hoeven nemen.
- + Snel overzicht van het volk daar broed- en honingkamer naast elkaar liggen.
- + Gelijke werkhoogte voor alle ramen waardoor de rug gespaard wordt.
- + Het werken in de volken kan, al naar gelang de hoogte van het onderstel onder de kast, staand of zittend gebeuren. De kast kan vanaf drie kanten bewerkt worden.
- + Imkers staan tegenover elkaar rond de kast, waardoor bijvoorbeeld de communicatie tussen leerling-imker en mentor gemakkelijk verloopt.
- De kast is niet uitbreidbaar. Als alle ramen bezet zijn is de kast vol. Dit betekent dat men van het volk broed moet afnemen, bijvoorbeeld om een broedaflegger te maken. Maar het voordeel daarvan is dan weer dat het de varroadruk in het volk vermindert.
- Bij de honingogst kan geen bijenvlucht gebruikt worden. De ramen moeten één voor één uitgenomen en afgeveegd worden. Maar met een bijenveegmachine kunnen de bijen in een emmer worden opgevangen.

Als men daar een bevruchte koningin bij hangt heeft men zonder veel omhaal een kunstzwerm verkregen.

- Het voor de eerste keer bevolken van de kast en het overgaan op een andere raampjesgrootte (vaak wordt het formaat Kuntzsch Hoog gebruikt in de Golzkast) houden extra werk in, totdat alle ramen omgewisseld zijn. Er worden maar weinig volken voor verkoop aangeboden op deze maat ramen. Maar aan de andere kant wordt zo wel alle raat vernieuwd.

Tot slot spreek ik mijn dank uit voor de vele reacties van imkers in Duitsland en omliggende landen die zich voor deze kast interesseren. Ik heb daarbij gemerkt dat er duidelijk meer varroa-behandeling met mierenzuur plaatsvindt dan voorheen. Het zou goed zijn als hierover meer zou worden uitgewisseld in imkertijdschriften en op internetfora. Ook vind ik het verheugend dat het aantal producenten van Golzkasten toeneemt, waarmee ook innovaties aan de kast meer in zicht komen. Hoe meer imkers de Golzkast gaan gebruiken hoe meer verbeteringen zullen worden aangebracht. Een aantal educatieve bijenstanden hebben nu ook een Golzkast opgesteld ter demonstratie. ●

Ik wijd deze serie artikelen aan mijn imkervriend Jan Charpentier, de tachtig gepasseerd, die nog steeds met veel genoegen imkert met de Golzkast.

Broed- en honingkamer op één niveau.

Drachtplant

Gemakkelijke planten in mijn omgeving (4)

Tekst en foto's Bert Lemmens

Bij het schrijven van dit artikel is het half april en eindelijk wat beter weer. Iets wat je direct merkt aan de bijen en de planten. De katjes vallen van de wilgen die als eerste bloeien, terwijl er nog wilgen zijn die in bloei moeten komen. De (wilde) kersenboom stond vanmorgen nog met dichte knoppen, terwijl de bijen vanmiddag de boom volop bezoeken omdat de bloemen in één dag open zijn gegaan. Het speenkruid heeft de plaats ingenomen van de winterakoniet die nu vol in het zaad staat, net als de iep, terwijl aan deze boom nog geen blad te bekennen is. De blauwe druifjes worden druk bezocht door allerlei soorten solitaire bijen; daslook en geraniums gaan voorzichtig open. En daar zijn de eerste paardenbloemen, die in onze omgeving alleen mogen groeien en bloeien in de berm en in een weiland van de biologische geitenboer. De Drentse krent en esdoornsoorten staan op opengaan en de paardenkastanje laat nu zijn knoppen zwellen. Het is lente!

De wegedoorn (*Rhamnus cathartica*, wegedoornfamilie)

Hoewel de namen doen vermoeden dat de wegedoorn en de sleedoorn tot dezelfde familie behoren is dit niet juist. De wegedoorn staat dicht bij het sporkehout dan bij de sleedoorn. Wat ze wel alle drie gemeen hebben, is dat de bloemen zeer goed bevlogen worden door bijen en dat de vruchten zeer geliefd zijn bij vogels. Het is een waardplant voor vlinders, zoals het citroentje en boomblauwtje. Ik ben erg enthousiast over de sleedoorn langs zandpaden en in ruigtes maar door de ongebreidelde groei van worteluitlopers

zie ik hem liever niet in mijn tuin. Heel anders is dit voor de wegedoorn. Deze past zeker in elk vogelbosje van een redelijk grote tuin. De wegedoorn zaait zich gemakkelijk uit op de iets nattere lemige zandgronden. Ze zijn na een jaar gemakkelijk te herkennen en je kunt ze dan elders planten. De wegedoorn kent bloemen met zowel mannelijke als vrouwelijke geslachtsorganen en bloemen met alleen mannelijke of alleen vrouwelijke geslachtsorganen. Het is dan ook de moeite waard hier eens op te letten, want een struik in de buurt van je stand met alleen mannelijke bloemen is dan een extra goede stuifmeelleverancier.

Sporkehout (*Rhamnus frangula*, wegedoornfamilie)

Ik ken weinig struiken die zoveel verschillende namen hebben als het sporkehout. De meeste van die namen verwijzen naar een gebruik van onderdelen van de boom. 'Vuilboom', verwijst naar het gebruik van de bessen als purgeermiddel en 'klompenpinnekeshout' verwijst naar het gebruik om pennen in klompen te slaan, zodat de onderkant minder snel slijt. Het sporkehout is een ondergewaardeerde struik, met zijn onooglijke bloempjes en kleine bessen. Toch is deze struik voor insecten heel belangrijk doordat hij door zijn lange bloeiperiode

Wegedoorn

Sporkehout

Papaver

drachtarme perioden kan overbruggen. Hij zaait zich in mijn omgeving gemakkelijk uit. Ook deze struik zet ik na een jaar apart om elk cursist van de beginners-cursus bij de uitreiking van het diploma cadeau te doen, want in elke tuin groter dan 60 m2 past een vuilboom. Wil je aan drachtverbetering doen, begin dan in je eigen tuin met een vuilboom!

Klaproos en papavers (*Papaver*, klaproosfamilie)

De papaverfamilie geeft veel stuifmeel en is alleen al daarom een reden om in je tuin te planten. Er zijn veel eenjarige soorten binnen de familie, maar ook vaste planten.

Eigenlijk ben ik geen liefhebber van eenjarige planten. Het geeft te veel gedoe: zaad verzamelen in het najaar, netjes droog opbergen, tijdig zaaien in het voorjaar. Niks voor mij, maar er zijn uitzonderingen. Drie van die uitzonderingen zijn de eenjarige ridderspoor, de papaver en de klaproos. Ze komen niet voor in mijn tuin, maar wel in mijn groentetuin. De reden hiervoor is heel eenvoudig. Het verzamelen, bewaren van zaad en tijdig zaaien gebeurt dan vanzelf. Het zijn immers akkeronkruiden die van onrustige grond houden, en mijn groentetuin wordt elk jaar opnieuw gespit. Ideaal voor deze planten! Je moet er wel tegen kunnen dat je je groenten moet zoeken tussen al deze bloeiende planten. Ik heb daar minder moeite mee dan mijn vrouw...

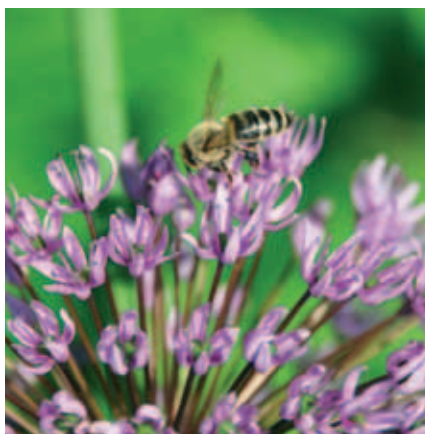
Judaspenning

Judaspenning (*Lunaria annua*, tweejarige judaspenning, *Lunaria rediviva*, vaste plant judaspenning, kruisbloementfamilie)

De judaspenning en ook de damastbloem behoren tot de kruisbloementfamilie en dat zijn over het algemeen goede drachtplanten voor bijen. De charme van de judaspenning en de damastbloem is dat ze kort leven, maar heel goed voor zichzelf kunnen zorgen door zich overal uit te zaaien. Het is dan ook verassend om ze steeds weer op een andere plaats te zien opduiken. En wens je ze op een bepaalde plaats niet, dan haal je ze er uit en zet je ze in een hoekje van het gemeentelantsoen. Mensen die niet van dit soort verrassingen houden, kunnen zich beter beperken tot de vaste plant, de judaspenning. Deze gaat jaren mee en zaait zich minder snel uit.

Sieruien (*Allium*, lookfamilie)

Er zijn wel meer dan 800 sieruisoorten. Een die in ons land als stinsenplant voorkomt is het eerder beschreven daslook. Het voordeel van veel bolplanten is dat ze over het algemeen vroeg bloeien en zich goed staande kunnen houden tussen andere vaste planten. De sierui bloeit niet zo vroeg en is een goede bijenplant. Voor veel sieruien geldt bovendien dat ze na een paar jaar overal tevoorschijn komen, als je de tuin met rust laat. Ook hier weer hetzelfde advies als voor andere bolplanten: koop de goedkoopste, dat zijn de sterkste en die zaaien zich het gemakkelijkst uit.

Allium

Paardenkastanje

De paardenkastanje (*Aesculus hippocastanum* witte paardenkastanje en *Aesculus xcarnea* rode paardenkastanje, zeepboomfamilie)

De paardenkastanje is nu niet bepaald een boom die je in een kleine tuin moet zetten: daarvoor wordt hij te groot. Het is wel een boom voor lanen en parken en in het verleden best veel aangeplant. Er zijn in ons dorp voldoende paardenkastanjes waar de bijen zeer goed op vliegen, zelfs beter dan op de linde die in dezelfde straat staat, maar door de dichte bestrating amper in leven kan blijven, laat staan veel nectar geven. De laatste jaren heeft de paardenkastanje veel te lijden van een mineermot die vanuit Zuid-Europa optrekt naar het noorden, en van een bloedingsziekte. Mijn ervaring met deze ziekte is dat sommige bomen er snel aan dood gaan, terwijl andere zich na enkele jaren herstellen. De paardenkastanje is, net als de tamme kastanje, gemakkelijk te zaaien, wat ik dan ook regelmatig doe. Zo zie ik in mijn directe omgeving enkele paardenkastanjes bloeien die ik dertig jaar geleden als boompje ergens op gemeentegrond geplant heb. Nog eens dertig jaar erbij en ze komen op de waardevolle bomenlijst en mogen dan niet meer verwijderd worden zonder herplantplicht. Zo zie je maar, van illegaal naar legaal is enkel een kwestie van tijd. ●

Over uitsterven gesproken...

Tekst Henk van der Scheer

“Na de honingbij verdwijnt vier jaar later ook de mens als gevolg van tekorten aan bestuivingsvolken.” Een quote die het bij het publiek goed doet. Volgens cartoonist Steffen Butz zal in dat geval de mens niet verdwijnen door tekorten aan bestuivingsvolken, maar door beren die hun eetpatroon zullen wijzigen.

Uiteraard leidde die abnormale sterfte tot heftige discussies onder imkers en onderzoekers. Maar ook het publiek, de politiek en de pers bemoeiden zich er mee. Zo meldde het Harener Weekblad ³: “Het uitsterven van bijen kan een wereldramp worden. Wereldwijd gaat het slecht met bijen en dat betekent ook een bedreiging van onze eigen leefwereld. Zonder bijen en hommels geen bestuiving van appels en tomaten en dus geen opbrengst.” Op de site van nieuws.nl hetzelfde ⁴: “Voedselvoorziening Nederland in gevaar door afsterven bijen. Niet de kredietcrisis, niet de opwarming van de aarde, maar het dreigende uitsterven van bijen kan plotseling het einde van onze beschaving inluiden. De nuttige insecten spelen een cruciale rol bij het bestuiven van gewassen die de voedselproductie op peil houden.”

Zijn honingbijen wel zo goed als bestuiver?

In 2010 en 2011 telden Reemer en Kleijn tijdens de bloei in appel- en perenboomgaarden langs de Waal meer solitaire bijen dan honingbijen.⁸ Dat is niet

zo verwonderlijk, want honingbijen komen in de natuur amper meer voor en bijenhouders waren ter plaatse kennelijk dun ‘gezaaid’. Door bijenvolken in een boomgaard te plaatsen verhoog je sterk het aantal bloembezoekende honingbijen. In één van de zes appelboomgaarden en ook in de daaraan grenzende perenboomgaard bleek dat het geval en was het aandeel honingbijen als bloembezoeker dan ook aanzienlijk groter. De resultaten suggereren dat wilde bijen belangrijk kunnen zijn voor de bestuiving van appel- en perenboomgaarden, aldus de onderzoekers. Ze kunnen als ‘achtervang’ voor de honingbij worden gezien. Aan het onderzoek mankeert echter dat niet is gekeken naar de productie in de betreffende boomgaarden. Dat bepaalt uiteindelijk hoe een fruitteiler zal omgaan met bestuivers, daarbij rekening houdend met de invloed van de wind op het eindresultaat.

In het wetenschappelijk tijdschrift *Science* gaan 50 wetenschappers samen nog een stapje verder.² Zij komen tot de conclusie dat uit onderzoek aan 41 gewassen wereldwijd de honingbijen maar van geringe betekenis zijn. Er bleek een zeer duidelijk verband tussen het bloembezoek door de wilde insecten en de vruchtzetting. Honingbijen droegen slechts in 14% van de onderzochte gewassystemen bij aan de vruchtzetting. “Feitelijk zijn de wilde insecten effectievere bestuivers doordat frequenter bloembezoek van deze bestuivers tweemaal zoveel vruchtzetting geeft als een vergelijkbare toename van het bloembezoek door honingbijen”, aldus de groep onderzoekers. Ook werd waargenomen dat het bijplaatsen van bijenvolken de vruchtzetting veeleer doet toenemen dan dat ze de bestuiving door wilde insecten vervangt. En dat is volgens mij goed nieuws zolang daarmee de productie kwantitatief en kwalitatief toeneemt. Maar dat is lang niet altijd het geval. Zo is de productie bij appel en peer optimaal als 5% van de bloemen vruchtzet. Meer zetting levert kleinere vruchten op en de kans op beurtjarigheid neemt toe. Teveel zetting moet dan worden bijgestuurd door jonge vruchtjes te dunnen en dat kost een bespuiting met chemische middelen en/of arbeid en dus geld.

“Als dat bijensterven voortduurt, dan is er binnenkort geen honing meer.”

“Nou, dan beginnen we toch aan de imker.”
(© Steffen Butz)

Geen wintersterfte: varroa is bestreden en door de gaasbodem komt frisse lucht

Honingbij op zoete kers (foto's Henk van der Scheer)

Uitsterven van soorten geen ramp?

En dan zijn er nog de echte 'filosofen' met hun diep doordachte uitspraken. 'Een soort heeft op zichzelf geen waarde, een individu wel', aldus Bas Haring, hoogleraar publiek begrip van wetenschap in Leiden. 'Als een soort uitsterft is dat spijtig, maar geen ramp. Een soort is een door de mensen bedachte categorie. Dat begrip heeft dus alleen waarde zolang er mensen zijn'.⁷ Sommige natuurliefhebbers kampen volgens Haring met het rommelzoldersyndroom. 'Daar liggen allemaal spullen die je eigenlijk niet kwijt wilt, maar echt functioneel zijn ze niet. Het is een illusie alles te bewaren. Het is net als je jeugd, die krijg je ook niet terug. Niks blijft hetzelfde.'

'We kunnen het ons niet veroorloven om alle in het wild levende soorten te beheren als in een dierentuin; zeker niet in tijden van financiële problemen', volgens Simon Levin, Amerikaans hoogleraar ecologie. 'Het huidige natuurbeheer ontkenst teveel de ecologische dynamiek van opeenvolging en evolutie. Het is veel natuurlijker als we ons meer zouden richten op habitats en de diensten van ecosystemen. Ecologen moeten in kaart brengen welke soorten in een ecosysteem een sleutelrol vervullen en welke vervangbaar zijn'.⁶

Het echte uitsterven

En dan is er nog het echte uitsterven op aarde. Geschat wordt dat sinds het ontstaan van leven op aarde meer dan 98% van alle beschreven soorten is uitgestorven. Zonder dood geen leven en zonder evolutie geen verandering en het ontstaan van nieuwe soorten. Aan de hand van gevonden fossielen heeft men kunnen bepalen dat in de geologische geschiedenis enkele malen een massaal uitsterven van soorten heeft plaatsgevonden. Er zijn daarvan tot nu toe vijf momenten bekend. Insecten waren vooral bij de derde (overgang Perm-Trias) en de laatste (einde Krijt) uitstervingsgolf betrokken.

1. Overgang Perm-Trias

Het meest omvangrijke uitsterven vond 250 miljoen jaar geleden plaats, bij de overgang van Perm naar Trias.¹⁰ In die tijd zou er een ongekend lange periode zijn geweest van vulkanische activiteit in Siberië. Overblijfselen daarvan zijn de huidige 'Siberian Traps', basaltafzettingen over een gebied zo groot als West-Europa. De oceanen verzuurden door een stijgende hoeveelheid CO₂ en verstikten doordat zeestromingen compleet tot stilstand kwamen. In die tijd speelde het leven zich in overgrote meerderheid in zee af en door die veranderingen stierf 96% van alle in zee levende soorten uit. Op het land leidden broeikasgassen als CO₂ en methaan vervolgens tot lange perioden van opwarming, met stijgingen van 10 tot 20 graden. Zure regens verwoestten de bossen. Geschat wordt dat 70% van alle diersoorten op het land verdween. Ook een groot deel van de insecten, die 230 miljoen jaar daarvoor waren ontstaan, ontkwam niet aan die uitstervingsgolf.

'Feitelijk zijn de wilde insecten effectievere bestuivers'

2. Einde Krijt

Bij het laatste massale uitsterven, ongeveer 65 miljoen jaar geleden, verdwenen binnen een relatief korte tijd alle dinosauriërs, rudisten (rifvormende tweekleppige weekdieren) en ammonieten die in de periode daarvoor het aardoppervlak en de zeeën domineerden. Er is veel gespeculeerd over de mogelijke oorzaken voor deze laatste massa-extinctie. De meest tot de verbeelding sprekende theorie gaat uit van een botsing van de aarde met een groot object uit het zonnestelsel, een meteoriet van 30 km doorsnede. Door seismisch onderzoek ontdekte men een mogelijke inslagkrater onder het aardoppervlak bij het

Bestuiving zaadteelt Rudbeckia

Honingbij op Rudbeckia (foto's Jaap van Popering)

huidige Chicxulub op het Mexicaanse schiereiland Yucatán. Ook zijn er ter plaatse grote hoeveelheden van het element iridium gevonden evenals in sedimenten van het allerlaatste deel van de Krijtperiode. Iridium komt slechts in zeer kleine hoeveelheden voor op aarde, maar op kleinere objecten die in een baan in ons zonnestelsel draaien, komt het wel veel voor. Die inslag moet zoveel stof de atmosfeer in hebben geblazen dat jarenlang geen fotosynthese kon plaatsvinden. Volgens deskundigen daalde de temperatuur gedurende die jaren met ongeveer 10°C. Onderzoekers hebben afgesproken dat het einde van het Krijt samenvalt met genoemde veranderingen op aarde. Tijdens die Krijtperiode, ongeveer 70 miljoen jaar geleden, viel de grote bloei van de huidige bloemplanten en de snelle ontwikkeling van gevleugelde insecten als bestuivers. Kort daarna (slechts 4,5 miljoen jaar later) was het bijna gedaan met alle bloemplanten en hun bestuivers, net als met de dinosauriërs.⁹ Na verloop van tijd 'hernam' het leven zich stilaan. Ook de bijen begonnen weer aan een opmars en splitsing in vele soorten en zo ontstonden ook de honingbijen ergens in het Cenozoïcum, het laatste tijdperk uit de geologische geschiedenis tussen 66 miljoen jaar geleden en nu.

Zijn we als imker dan overbodig?

Ja en nee. Ja, als het gaat om het voortbestaan van de Europese ondersoorten van onze westerse honingbij, *Apis mellifera*. Die zullen waarschijnlijk uitsterven als er geen imkers meer zijn, met dank aan de varroamijten en de door varroa overgebrachte virussen. Maar de Afrikaanse ondersoorten kunnen wel leven met varroa en zijn net zo geschikt voor bestuiving van economisch geteelde gewassen als de honingbijen die we nu houden. Ja, ja, hoor ik u al zeggen, ik ga geen 'killer bees' houden. Nou, ik ook niet, maar door aanpassing (veredeling al dan niet via DNA technieken) kunnen die ook hanteerbaar worden gemaakt. De eerste proeven met genetisch geknutsel bij onze honingbijen, om biologische processen te kunnen onderzoeken, worden al uitgevoerd! Nota bene in Duitsland waar men over het algemeen niets

moet hebben van geknutsel aan plant en dier.^{1,12} In een aantal economisch geteelde gewassen zijn honingbijen beslist onmisbaar voor een optimale productie en vervullen ze een sleutelrol. Hieruit mag u afleiden dat ik vind dat imkers nog lang niet overbodig zijn. De bijensoort die bestuivingsimkers willen houden is m.i. onbelangrijk, mits het maar geen steekduivels zijn. Ik weet ook wel dat de bulk van ons eten (60%) komt van gewassen die geen bestuivers behoeven, zoals aardappel, rijst en granen.⁵ Maar de bestuiving bij overdekte teelten (in kassen en plastic tunnels) staat of valt met de beschikbaarheid van bijenvolken op het gewenste tijdstip. Tomaat is in dat geval de grote uitzondering: daar voldoen hommels beter. Ook bij de zaadteelt zijn honingbijen vaak onmisbaar (zie *Bijenhouden* 2014 nr. 4, p. 23-25 en nr. 5, p. 17-19). Eén procent minder productie bij de teelt van het uitgangsmateriaal betekent in die sector al gauw duizenden euro's schade. Zo zijn er meer teelten te noemen waar bestuiving onmisbaar is, en waarbij de imker een belangrijke rol speelt. Denk maar eens aan kersen en kleinfruit-gewassen. En de andere gewassen? Eerlijk gezegd zou ik voor de andere economisch geteelde gewassen niet te veel rekenen op de wilde bestuivers. Ook daar gaat het niet zo goed mee. Al jaren lang nemen hun aantallen eveneens af en daaraan zou vooral de verschraving van de wilde flora in de landbouwgebieden debet zijn.¹¹ 🍯

Literatuur

Zie www.bijenhouders.nl > actueel en media > tijdschrift *Bijenhouden* > aanvulling juni 2015.

Gesprek met manager van het Bijenhuis

Jeroen Vorstman schrijft voor beginnende imkers

Tekst Wietse Bruinsma, foto Marga Canters

Jeroen Vorstman, manager van het Bijenhuis in Wageningen, heeft de Nederlandse imkerwereld – nou ja, mij tenminste – verrast met de verschijning van zijn boek 'Bijen houden voor iedereen', verschenen bij Kosmos Uitgevers begin april dit jaar.

Wat heb jij met bijen?

Ik heb een opleiding Bos- en Natuurbeheer aan de Landouwhogeschool Larenstein in Velp gevolgd. Daarna heb ik een tijd als bijenonderzoeker bij Praktijkonderzoek Plant en Omgeving gewerkt. Al gauw groeide mijn hobby uit tot een professionele imkerij met meer dan honderd volken. Nu heb ik er overigens weer minder, ook al door mijn drukke werkzaamheden in het Bijenhuis. En dat wordt straks nóg drukker, met de verbouwing...

Waarom dit boek?

We gebruiken in Nederland tijdens de basis cursus het (vertaalde) boek van Friedrich Pohl 'Bijenhouden: hoe doe je dat?' Dit is het 'officiële' cursusboek. Maar ik had het gevoel dat er daarnaast ook behoefte was aan een echt beginnersboek, dat vooral de nadruk legt op de schoonheid van de imkerij en niet op alle struikelblokken die de jonge imker op zijn weg vindt. Daar is al zo veel over geschreven... 'Bijen houden voor iedereen' richt zich dus allereerst tot de beginnende imker. Het wil mensen die op de een of andere manier gehoord, gezien of gelezen hebben over bijen houden, enthousiast maken voor de imkerij. Maar het boek wil ook een helpende hand reiken aan meer ervaren imkers, die, zo leert de praktijk, ook na jaren nog met van die alledaagse, maar lastige probleempjes blijven zitten, zoals "hoe houd ik mijn beroker aan de gang?"

Over het boek

'Bijen houden voor iedereen' is bewust heel grafisch vorm gegeven, met heel veel foto's, vrijwel alle van de hand van Jeroen zelf, waarmee zijn tweede grote hobby, fotograferen, goed van pas komt. Er is veel ruimte vrijgemaakt voor de beschrijving van de bijenbiologie. Daarnaast vinden we een jaarrondbeschrijving, vanaf de eerste zwerm tot en met honingooft in het tweede jaar. Het boek helpt de beginnende imker een eind op weg, maar geeft doelbewust niet antwoord op alle vragen. Zo valt er bijvoorbeeld niets te lezen over het maken van

afleggers. Mij lijkt het een goede keuze om de zaken eenvoudig te houden: 'Bij veel kan men smullen, bij weinig rondkomen'.

Jeroens affiniteit met de Buckfastbij en de benadering van Broeder Adam blijkt duidelijk, zowel in de keuze van het fotomateriaal als in de tekst waarin het werk van deze beroemde imker sterk belicht wordt.

Hoe nu verder?

De verkoop van de eerste oplage van 5000 exemplaren loopt goed. Het ligt in de lijn der verwachtingen dat er wel een nieuwe oplage zal verschijnen waarin ik wat kleine dingetjes wil veranderen.

Over twee jaar hoop ik een nieuw boek uit te brengen dat in zekere zin een vervolg op dit boek is. Dat zal meer technisch van inhoud zijn. Daarin komen ook andere kasten aan bod, zoals de Dadantkast en de lattenkast. In mijn eerste boek heb ik me bewust tot de Spaarkast beperkt. Ook wil ik dan dieper ingaan op koninginnenteelt, ziekten en plagen en hun bestrijding. Kortom, een boek met nét wat meer een cursusoriëntatie dan het eerste. ●

Bijen houden voor iedereen

2015, Kosmos Uitgevers, Utrecht/Antwerpen
ISBN 978 90 5210 9848

Verkrijgbaar bij bol.com, Bijenhuis, AKO en Bruna.
€ 16,99.

Hoe kun je honing vervalsen?

.....
Vergeten kwesties

‘De melkboer lengde fluitend zijn melk een beetje aan,’ zong Herman van Veen in de jaren ‘80 op een tekst van Willem Wilmlink - u hoort nú in gedachten een deuntje van een melkflessenorgel! Melk aanlengen? Zou je ook ongemerkt honing kunnen aanlengen? Zo bekend als het nummer van Van Veen is, zo vertrouwd zal het voor imkers zijn om met name door mensen met Turkse en Marokkaanse wortels gevraagd te worden of er suiker in je honing zit. Een zeer terechte vraag, want honing vervalsen is van alle tijden en het gebeurt ook tegenwoordig veelvuldig. Maar hoe deden onze voorvadersen dat? Aan het einde van de vorige vergeten kwestie zei ik dat ze daarvoor iets anders gebruikten dan suiker, maar ik was te haastig: ze gebruikten suiker wel degelijk. Maar er is meer.

In het februari-nummer van het *Deutsches Bienen-Journal* stond een mooi stuk waarin uitgelegd werd hoe lastig het lange tijd geweest is om met harde bewijzen te komen als honing aangelengd is met suikersiroop, of als de bijen gevoerd werden met suiker terwijl de honingkamer geplaatst was. Maar ‘kernspinresonantiespectroscopie’, een woord waarmee je met gemak de hele kamer kunt behangen, heeft daar verandering in gebracht. Die techniek werd al langer gebruikt om de samenstelling van allerlei stoffen te bepalen en daar is sinds kort dus honing aan toegevoegd.

Suiker

Suiker is tegenwoordig een bijna gratis verkrijgbaar megabulkproduct. De consumptie ervan is in twee eeuwen tijd enorm toegenomen en het wordt in even enorme hoeveelheden in een onafzienbare resem producten verwerkt, in veel grotere hoeveelheden dan je soms zou zeggen. Zo zit er in een pot zoetzure augurken zo veel suiker, dat het wat de hoeveelheid suiker betreft wel een toetje lijkt. Een product dat zo goedkoop is en zich zo gemakkelijk laat vermommen als iets duurders, leent zich natuurlijk bij uitstek voor vervalsingen.

Suiker werd pas in de negentiende eeuw een echt bulkproduct. Aanvankelijk was in Europa alleen rietsuiker uit de tropen verkrijgbaar. Voor de productie daarvan, bijvoorbeeld in Suriname, werd vaak slavenarbeid ingezet. Pas toen de Engelsen ten tijde van Napoleon de havens van het vasteland afsloten en er dus geen rietsuiker meer binnenkwam, ging men over op het alternatief van suiker uit bieten. Biet-suiker als surrogaat. Suiker werd in de loop der eeuwen van klein luxeproduct een geneesmiddel, vervolgens een genotmiddel en tot slot een voedingsmiddel. Overigens keerde men na de

Fransen tijd schielijk terug tot tropisch riet; we moesten nog even wachten op de bietenhegemonie.

Rondou

In 1895 publiceert de Vlaming W.F. Rondou de brochure *De honig en zijn gebruik*. Rondou is vooraanstaand lid en medeoprichter van de 'Bond der Bieëntelers van Brabant'. Rondou ruimt relatief veel ruimte in voor het fenomeen van vervalsing, wat erop kan duiden dat het schering en inslag was, althans in Vlaanderen. Als eerste manier noemt hij water. Dat we daar niet op kwamen! Snel verkopen en maken dat je weggkomt voordat de honing gaat gisten, zal de oplichter denken. Vervolgens somt Rondou op: meel, ameldonsuiker (?), rietsuiker, melasse, gelatine, dextrine en 'zelfs zware minerale stoffen'. Heel opmerkelijk is natuurlijk de vermelding van meel. Meel? Hoe kun je nou honing vervalsen met meel? Leest u verder.

'De grote Chomel'

Ook de zeventiende-eeuwse Franse pastoor M. Noël Chomel maakt melding van meel. Deze Chomel was pastoor van een parochie in Lyon. Later beheerde hij landgoederen die toebehoorden aan tehuizen voor gepensioneerde geestelijken. Hij publiceerde aan het einde van zijn leven een lijvige 'dictionnaire', waarin je op trefwoord alles kon opzoeken over het 'huishouden', in die tijd een zeer breed begrip: het werk behelst alles van geneeskunde tot en met moestuinieren en van smeedkunst tot en met bijenteelt. De eerste Nederlandse vertaling verscheen in 1743. Deze is vlijtig overgetikt door een legertje vrijwilligers en vervolgens prachtig elektronisch geëditeerd door de Nijmeegse hoogleraar Nicoline van der Sijs. Toch zijn we nu geïnteresseerd in de zevendelige tweede en zeer uitgebreide editie uit 1778 van de Friese Fransman De Chalmot, die van zijn edities van 'De grote Chomel', zoals het werk al spoedig heette, een levenswerk maakte. Het werden later zelfs negen delen. Bij het trefwoord 'honing' in het tweede deel, vind je een uitvoerige beschrijving van de bijenteelt. Natuurlijk leunt de auteur hier en

Om het voordeel, zo is elk een schalk in zijne neering

(Spreekwoord, aangetroffen in 'De Grote Chomel')

daar weer zwaar op Dirk Cluyt, omdat Cluyt toen bijna de enige gedrukte bron in het Nederlands was, maar hij is over het algemeen oorspronkelijk en op sommige plaatsen veel uitvoeriger.

Zodra je 'de honing van de was hebt gescheiden' - zo zeiden ze dat toen - dan stop je de honing in houten vaatjes of in geglazuurde potten van aardewerk; van glazen potjes is duidelijk nog geen sprake. Denk erom dat er geen meel of brood in de honing terecht komt, want daardoor bederft hij, 'schoon zommige de honing met het fijnste meel vervalschen, om hem witter te doen schijnen.' Aha, bij meel ging het dus ook om de kleur en niet alleen om het volume. Merk op dat honing pas wit wordt, bepaalde soorten dan, als hij gekristalliseerd is. Zo werkt het bedrog dus: neem meel, roer dat door de honing en stort de massa in donkere en ondoorzichtige potten. Laat de boel kristalliseren. Merk nu het bedrog maar eens op! Wanneer je de honing zachtjes verwarmt en hij verandert in een soort brokkenpap, dan ben je volgens De Chalmot bedrogen. Maar ja, dan ben je niet alleen bedrogen, maar ook te laat.

Witte honing

Vanwaar die waardering voor witte honing? Daar zegt de zestiende-eeuwse Dirk Cluyt iets over - Dirk heeft hopelijk geen introductie meer nodig. Wij zitten in het derde boek, 'Vanden Honich ende Was tracterende', als Dirk heel kort iets zegt over honing vervalsen. Het gaat zelfs maar om één zin: 'Men cander wel meel ende andere dingen in vermengen tot vervalschinge vanden honich (...)'. Ietsje verderop gaat het over de vraag welke honing de beste is. Cluyt zegt dat je op vier dingen moet letten: de kleur, de geur, de smaak en het 'gewicht' of de 'dikte' - hij zal de viscositeit bedoelen. Volgens Cluyt prijst men vooral de mierzoete, spier-

witte, geurloze en gekristalliseerde honing, de honing die het meest op suiker lijkt dus. De witte kleur wordt vooral door de 'wijnkopers' gewaardeerd, die met honing hun wijn verzoeften; andere honing zou de kleur en de smaak van de wijn te veel veranderen. Bij de bereiding van andere producten dan wijn zouden die eigenschappen eveneens gewaardeerd worden.

Cluyt, De Chalmot en Rondou besteden achtereenvolgens steeds meer woorden aan honingvervalsingen, met welk bulkproduct dan ook, maar vooral suiker en meel. Meel wordt telkens maar heel even genoemd, maar voor vervalsingen met suiker neemt de aandacht toe. De Chalmot vertelt zelfs over honingkoeken die in zijn tijd kennelijk populair zijn en die in toenemende mate met suiker gemaakt worden, omdat dat goedkoper was.

De bronnenlijst vindt u op www.bijenhouders.nl. ●

Landelijk tafereel uit 'De Grote Chomel'.

Mail van de voorzitter

Hoogseizoen!

De kogel is door de kerk. In Imkernieuws van begin mei kon u al lezen dat de leden tijdens de ALV van 25 april met 2/3 meerderheid hebben ingestemd met het aanpassen van het Bijenhuis volgens het versoberde plan, uitgaande van een begroting die goed past bij de financiële positie van de vereniging. Overigens is er niets mis met die positie. De vereniging is gezond, niet rijk, maar we beschikken over een reserve waardoor we tegen een stootje kunnen. Bert Willigenburg, collega in het Hoofdbestuur, vertolkt in zijn bericht '3x is scheepsrecht' het enigszins gemengde gevoel dat we na afloop van de ALV-stemronde hadden. Binnen een vereniging wil je graag de rijen sluiten en gezamenlijk verder optrekken. Net als Bert hoop ook ik, nadat we de poorten van het vernieuwde Bijenhuis

hebben geopend, dat het belang van de aanpassing nog meer bijval krijgt in de achterban dan nu het geval is. We gaan in ieder geval aan de slag. Deze zomer wordt alles in gereedheid gebracht om na het intensieve bijenseizoen de verschillende ruimten onder het dak van het Bijenhuis stuk voor stuk aan te pakken. Let wel: tijdens de verbouwing gaat het werk gewoon door!

Ik zou bijna vergeten dat het nu hoogseizoen in de bijenhouderij is, zo word ik afgeleid door allerlei bestuurlijke zaken. De korte stilte van de voorjaarsdracht naar de zomerdracht is gaande. We hebben starters gemaakt, zwermen geschept, of tijdig ingegrepen. Vegers gemaakt, jonge moeren laten inlopen, en naar ik hoop lekkere voorjaarsshoning kunnen oogsten. Het is een geweldige periode.

Het is ook geweldig dat er dit jaar nog weer meer mensen begonnen zijn aan de basis cursus. De bij is ongekend populair. De afgelopen paar jaar konden we tegen de 1000 cursisten inschrijven. Dit jaar zijn we er met meer dan 1100 ruim overheen. Het is een geweldige prestatie van alle organisatoren, bijenteeltleraren en praktijkbegeleiders die deze groep de opleiding aanbieden. Her en der zijn nog steeds wachtlijsten. Soms wachten mensen twee jaar voor ze aan de beurt zijn. Desondanks gaan we verder met werven. Een uitstekend moment is de Landelijke Open Imkerijdag op 11 en 12 juli. Ik ga ervan uit dat alle afdelingen in het land meedoen aan dit grootste imkerevenement van het land!

Wat mij ook bezighoudt, is de komst van de Bijenlector, alias Bijenmakelaar. Na het groene licht van het Ministerie van EZ is begin mei de vacature voor deze functie opengesteld. We zijn weer een stap verder. Hopelijk is er iemand die we allemaal 'zien zitten' en kan hij of zij na de zomer aan de slag.

Naast het goede is er ook wat minder goed nieuws. De uitbraak van AVB afgelopen najaar in Drenthe had nog een staartje. Rond één locatie kon het vervoersverbod afgelopen winter niet worden opgeheven, omdat de eindcontrole vanwege het aflopende bijenseizoen niet mogelijk was. Een vervoersverbod in het hoogseizoen is geen pretje voor alle imkers in het gebied en ook niet voor de fruittelers die rekenden op bestuivingsvolken. Als het goed is dan is, wanneer u deze column leest, het vervoersverbod opgeheven. De vrijdag na Hemelvaartsdag is de eindcontrole geweest en die leverde geen AVB meer op. Blijf desondanks alert! Doe dat ook op aanwezigheid van het kleine bijenkastkevertje. Volgens deskundigen is het een kwestie van tijd dat hij voet op Nederlandse bodem zet en infiltreert in onze bijenvolken. Of hij zich hier zal thuis voelen en op welke schaal hij zich zal manifesteren, is niet bekend. We volgen in ieder geval de ontwikkelingen op de voet. Ik wens u een mooie zomer en een goede dracht!

Jan Dommerholt, voorzitter NBV

U doet toch ook mee aan de Open Imkerijdag?

Nog een paar weken te gaan en het is zover: de zesde aflevering op 11 en 12 juli van de Landelijke Open Imkerijdag (LOI). Met de jaren groeit het evenement en neemt de bekendheid toe. We rekenen op meer deelnemers dan de 265 het afgelopen jaar. Als organisatoren van een publieksevenement (bezoekersaantal tussen de 25.000 en 30.000) dat zich op heel veel plaatsen in het land afspeelt, zijn we niet snel tevreden. We willen een zo groot mogelijke dichtheid van locaties zien te realiseren. Hoe dichter bij het publiek, hoe meer bezoekers: zo simpel is het.

Meedoen is ook simpel. U zult er geen spijt van krijgen. De meest eenvoudige vorm is de plek waar uw bijenvolken staan te openen voor bezoekers en een boeiend verhaal over uw bijenhouderij vertellen. Dat is de essentie van de LOI. Honingbijen zijn ongelofelijk fascinerend. Mensen hangen aan uw lippen. Uiteraard kunt u het programma verder inkleden met een demonstratie honing oogsten, een honingproeverij, waskaarsen maken en noem maar op. Graag zelfs. Het is aan u. Verreweg de meeste deelnemers lieten afgelopen jaren weten een of twee geweldige dagen achter de rug te hebben.

Ter ondersteuning

De Werkgroep Open Imkerijdag biedt u een nieuwe aankondigingsposter aan. Vul deze

met eigen informatie aan en hang hem overal in de omgeving op waar u publiek verwacht. Daarnaast is het inmiddels bekende presentatiepakket ververst met enkele nieuwe artikelen. U kunt het bestellen via de website van het Bijenhuis, of als u daar toch bent tegen een geringe vergoeding uit de voorraad meenemen. Om u te midden van alle bezoekers goed herkenbaar te laten zijn, hebben we een prachtig T-shirt laten ontwikkelen. Het is in verschillende maten verkrijgbaar. Nieuwsgierig geworden? Wilt u zich aanmelden? Ga naar onze website: www.bijenhouders.nl/landelijke-open-imkerijdag. In de pagina 'Aanvullende info voor deelnemers' vindt u handige tips en beeldmateriaal. Heeft u vragen? Stel ze via openimkerijdag@bijenhouders.nl.

Namens Werkgroep Landelijke Open Imkerijdag, Frank Moens

Driemaal is scheepsrecht

ALV: Verbouw Bijenhuis krijgt groen licht

Bert Willigenburg, penningmeester, hoofdbestuur NBV

Het onderwerp verbouw van het Bijenhuis, ons verenigingsgebouw in Wageningen, is in drie achtereenvolgende Algemene Ledenvergaderingen aan de orde geweest. In de voorbije jaren is er veel over gediscussieerd en geschreven. Er waren voor- en tegenstanders. De wensen van de leden en de financiële haalbaarheid waren uiteindelijk maatgevend. Het Hoofdbestuur heeft daarop afgelopen voorjaar de plannen drastisch aangepast en versoerd. Daarvoor kreeg ze de handen op elkaar.

Op 25 april is het gewijzigde vernieuwingsplan van het Bijenhuis in de ALV aan de leden voorgelegd.

Voorafgaand aan deze vergadering hebben leden zowel het HB als elkaar bestookt met vragen, berichten en moties. Tijdens de vergadering ging de discussie over de ingediende moties er bij tijd en wijle heftig aan toe.

Door ondergetekende en de voorzitter werden opnieuw diverse vragen beantwoord. Uiteindelijk werd er op verzoek uit de zaal schriftelijk over de moties en het plan gestemd. Een spannend moment voor het Hoofdbestuur en al

degenen die zich de afgelopen jaren hiervoor hebben ingezet. Verheugd was ik dat het plan volgens voorstel werd aangenomen met tweederde meerderheid. Daarmee kwam aan de lange discussie een eind. De voorgestelde noodzakelijke aanpassingen kunnen nu worden uitgevoerd. De blijdschap heeft echter ook een keerzijde. Want hoewel een meerderheid voor stemde, zijn er veel leden, één derde van de stemmers, die er anders over denken.

Hopelijk ziet het HB kans om ook de tegenstemmers in het komende jaar van de noodzaak van het opknappen te overtuigen. Wij zullen ons daarvoor inzetten. Stelt u het op prijs om meer informatie te krijgen, bijv. in een afdelingsvergadering, dan wil ik graag een afspraak maken met uw secretaris.

Financiën, heet hangijzer

Alles valt of staat met voldoende financiële middelen. We hadden ons ten doel gesteld om met giften van leden en sponsoren het eerste opgestelde plan 'Bijenhuis 3.0' te realiseren.

Dat is jammerlijk mislukt. Wij hebben de mening van de leden niet goed ingeschat. Hoewel men geld heeft bijgedragen, was het resultaat in verhouding tot het aantal leden maar mondjesmaat. Dat had ook effect op de bereidwilligheid van de sponsoren om (meer) bij te dragen. Een opsteker is dat voor het goedgekeurde plan nog steeds geld binnenkomt.

De 'collectebus' (we missen u nog) staat nog steeds prominent op de homepage van onze website. Wellicht stimuleert de uitslag van de vergadering u alsnog tot het overmaken van een bedrag. Dat geldt ook voor afdelingen en groepen die een bedrag beschikbaar hebben gesteld, in afwachting van het doorgaan van de verbouwing.

Alle leden, afdelingen, groepen die een bijdrage gestort hebben, wil ik van harte danken! Uw bijdragen maken de uitvoering makkelijker. *Heeft u vragen: bel 06-54900419 of mail ondergetekende: I.g.willigenburg@hetnet.nl.*

Er is veel te beleven in de Tuinen van Appeltern

DE TUINEN
VAN
APPELTERN

Tekst en foto's Aat Rietveld

De reden van mijn bezoek aan de tuinen van Appeltern was om de mogelijkheid van samenwerking met de NBV te onderzoeken. Is het park voor imkers het bezoeken waard en kan samenwerking meerwaarde voor beide opleveren?

Na dit eerste bezoek werd ik verliefd op deze schitterende verzameling voorbeeldtuinen. Op 22 ha grond zijn ruim tweehonderd tuinen gerealiseerd waarvan de meeste beplant zijn met planten waarvan er veel zeer nuttig zijn voor insecten en dus ook voor bijen. Ook zijn enkele stukjes 'wild' gelaten zodat de natuur iets vrijer haar gang kan gaan.

Bijzonder, en naar ik me heb laten vertellen, uniek is de zogenaamde audiotour. Met het meegekregen apparaat klik je op het daarvoor aangegeven punt op de informatieplaat bij een van de tuinen en alle gegevens over deze tuin worden opgeslagen. Bij de uitgang, aan het eind van de wandeling plaatst u het apparaat in een computer, vult uw e-mailadres in en de opgeslagen gegevens worden naar u toe gemaïld. Aantekeningen maken is dus niet nodig. Ik heb het geprobeerd en kon dus

thuisgekomen mijn bezoek herbeleven en alle verzamelde informatie nog eens doornemen. Er is een bijenstal gebouwd waar het publiek het aan- en uitvliegen van de bijen van dichtbij achter glas kan observeren. De bijen worden beheerd door Robert Schuurman van bijenteeltmuseum Ecopoll. Maar ook solitaire bijen hebben een ruime keuze aan nestgelegenheden. Wat Appeltern ook zo bijzonder maakt is dat het een tuinadviescentrum is en dat er over praktisch alle planten geadviseerd wordt. Een bezoek aan Appeltern is dus meer dan een uitje en het maken van een mooie wandeling. De bezoeker wordt geïnspireerd en geïnformeerd en kan met de informatie thuis aan de slag. De verzamelde en verzonden gegevens bieden een extra ondersteuning. Imkers kunnen in de praktijk zien welke bloemen er door bijen worden bezocht. De Tuinen van Appeltern herbergen verder vier sfeervolle restaurants zodat gedurende de wandeling kan worden gerust en er iets kan worden genuttigd.

Ook aan speelgelegenheid voor kinderen is volop ruimte gegeven op het deel van het complex 'Natuurlijk spelen en ontdekken'.

Een hagendoelhof, boomhutten, het kabouterpad en de speeltuin houden kinderen bezig en laten ze al spelend iets opsteken.

Voor ons imkers en afdelingen van de NBV bestaan er diverse extra mogelijkheden. Zoals arrangementen die een bezoek met de vereniging iets extra's geven.

Duidelijk is dat een bezoek aan de Tuinen van Appeltern de moeite waard is. Imkers doen er inspiratie op en vergaren kennis over stuifmeel- en nectarleveranciers die van grote betekenis zijn voor de vitaliteit van bijen en andere insecten.

De informatieve website www.appeltern.nl levert veel informatie over wat u bij een bezoek kunt verwachten. Ook achteraf is het raadplegen van deze site handig bij het verder uitwerken van de opgedane ideeën. Een plantenencyclopedie met ruim 1900 planten op kleur, bloeitijd en gebruik gesorteerd is uitermate handig. Een verenigingsexcursie kan het nuttige met het aangename verenigen.

Uitsluitend leden van de NBV krijgen op vertoon van hun ledenpas een korting van € 3,50 op de entreprijs van € 12,50.

Familieberichten

In dankbare herinnering

THEO TOLHUISEN

Op Paaszonidagmorgen bereikte ons het droevige bericht dat onze gewaardeerde collega, Theo Tolhuisen, zaterdagnacht 4 april, is overleden.

Allereerst gaat ons medeleven uit naar zijn echtgenote, kinderen en kleinkinderen, en verdere familie. Wij wensen hun veel sterkte, goede moed en steun toe bij het verwerken van dit grote verlies.

Theo was een man van weinig woorden, maar van veel kennis. Vooral zijn praktische aanpak dwong veel bewondering en respect af. Theo liet door zijn goede resultaten blijken dat hij een succesvol imker was. Hij leefde altijd op een prettige manier mee met andere imkers. Hij wist voor bijna alle praktijkproblemen een oplossing te bedenken. Menig beginnende imker is hierdoor dusdanig op weg geholpen dat het bijhouden vooral vreugdevolle ervaringen opleverde. Tijdens demonstraties en open dagen bracht Theo zijn enthousiasme en enorme kennis over op jong en oud. Hij gebruikte daarbij zelf gegoten poppetjes van bijenwas, kinderen mochten een kaars rollen en honing proeven was ook altijd mogelijk.

Wij zullen als vereniging een goede, vriendelijke en humoristische collega en een uitstekend imker moeten missen. Wij gedenken Theo graag als een plezierig medemens die leefde voor de bijen.

*bestuur en leden
NBV afd. Arnhem-Velp e.o.*

'Unne skõnne imker is weg'

GRARD VAN EERT

Op 17 april jl. overleed op 99-jarige leeftijd Grard van Eert. Op de rouwkaart voor Grard stond als aanhef 'Unne sterke mens is weg'.

Op zondagmiddag 19 januari 2014 vierden we, tot complete verrassing van Grard en zijn vrouw Jans, het 80-jarig lidmaatschap van Grard van de Nederlandse Bijenhoudersvereniging en haar voorlopers ZLTO en NCB.

Het werd een onvergetelijke middag met vrijwel alle leden van de Bijenhoudersvereniging Sint Ambrosius Veghel-Erp en de complete familie van Eert. Wat genoten Grard en ook Jans van alle belangstelling, de mooie woorden en de leuke cadeaus. Het was overigens een hele tour voor de NBV om deze mijlpaal met een passend aandenken te honoreren, evenals bij het 60- en 75-jarig lidmaatschap van Grard. Tachtig jaar lid van een bond: een unicum in Nederland.

De leden van onze vereniging hebben Grard leren kennen als een kundige, gedreven en wat prettig eigenwijze imker die genoot van zijn hobby en daar ook mooi over kon vertellen. Hij deelde zijn schat aan ervaring met iedereen die het maar horen wilde, maar hij stond ook open voor nieuwe ideeën.

Grard maakte in het dagelijks leven van zijn hart geen moordkuil en dat deed hij ook niet tijdens de ledenvergaderingen. Hij had hierbij het thuisvoordeel, want we vergaderen al jaren in de 'biljartzaal' van zijn verbouwde boerderij.

Immer aanwezig en betrokken als hij was bij alle vergaderingen had Grard ook overall een mening over en tot voor kort hield hij middels het verenigingsblad nog de actuele zaken rond de bijenhouderij bij.

Tijdens het 100-jarig bestaan van onze vereniging in 2007 hebben we alle buurtschappen van Veghel een lindeboom geschonken. In zijn woonplaats Zijtaart (gemeente Veghel) staat de linde naast de kerk, bij de ingang van het kerkhof. De linde is daar hoogstpersoonlijk door Grard geplant.

Op 23 april hebben we onder deze linde afscheid genomen van 'unne skõnne imker'.

Bestuur en leden, Bijenhoudersvereniging Sint Ambrosius Veghel-Erp

Cursussen

Informatie over alle cursussen vindt u op www.bijenhouders.nl/cursussen. NB: Ook cursussen in het buitenland kunnen nu aangemeld worden via onze website (<http://www.bijenhouders.nl/cursussen>). Wel dient de leraar geregistreerd te zijn bij de NBV als leraar Bijenteelt-A.

Basis cursus Bijenhouden over de grens:

- Oostenrijk: Imst: begint 19 juli 2015, complete 5-daagse cursus.
- Frankrijk: Les Hautes Bruyères, 08290, Blanchefosse-et-Bay: begint 26 juli 2015, complete 6-daagse cursus.

Internationale cursus Bijen en Bestuiving

Twee cursussen van de Utrecht Summer School, Universiteit Utrecht i.s.m. Universidad Nacional, Costa Rica. Zie www.utrechtsummerschool.nl voor meer info over genoemde cursussen. Inl.: Rinus Sommeijer, e m.j.sommeijer@uu.nl.

Zutphen – cursus Natuurlijk Bijenhouden

Gaat niet uit van een biologisch-dynamische invalshoek, docent Albert Muller (6 avonden theorie + praktijk). Organisatie: Permacultuur Centrum Nederland, € 255,- incl. lesmateriaal, € 70,- extra voor BD-extensie. Inl.: René Röell, m 0648825299, e info@permacultuur.org, www.permacultuur.org/maandag-21-september-natuurlijk-bijen-houden-cursus/.

Vraag & aanbod

Te koop: 4 bijenvolken, Carnica's, op dubbele broedkamers (2 x 10 ramen). Paul Lucas, **m** 06-20435431 (Maren-Kessel (gem. Oss)), **e** plucas@hetnet.nl.

Te koop: Buckfastvolken met jonge moeder op raam of met kast. Tevens losse moeren te koop, evt. ook losse raampjes met kunstraat bij te leveren. Inl.: R M Kort, **m** 06-51285831 (Hoogwoud), **e** robertmartijnkort@live.nl.

Te koop: 150 bijenvolken (10-ramers Red Cedar) en 100 losse 6-ramers. Inl.: **m** 06-21247750 (Maasland).

Bezoekerscentrum Imkerij Immenhof. Omvat een imkerij, wijngaard, tuinen, expositieruimte met permanente expositie, terras en plantenverkoop. Een uniek en gezellig uitstapje voor uw vereniging, familie of bedrijf. Voor meer info: **i** www.imkerij-immenhof.nl of **t** 024-3584543. Gonnie en Marcel Hallmans, Rijksweg 224, Molenhoek/Heumen.

Te koop gevraagd: ben op zoek naar de Molenhoek uitgaven van 'Onze bedrijfsmethode op de Buckfast abdij', 'De teelt van de honingbij' en 'Mijn zoektocht naar de beste bijenrassen'. Inl.: R.M. Kort, **m** 06-51285831 (Hoogwoud), **e** robertmartijnkort@live.nl.

Agenda

Meer informatie over onderstaande en andere evenementen vindt u op onze website.

13 juni Leiden

Leidse bijenmarkt van 10-17 u, op het terrein rond Museum Volkenkunde, vlakbij het CS. Inl.: Dirk-Jan Binnendijk, **t** 071-541 65 64, **e** djbinnendijk@xs4all.nl, **i** www.deleidsebijenmarkt.nl.

14 juni Nistelrode

Natuur- en Bijenmarkt van 10-16 uur op het Raadhuisplein. Tonny v.d. Hanenberg, **t** 073-5341155, **e** tonny.elodie@hetnet.nl.

21 juni Reusel

Open dag van 11-17 uur in de Reuselse bijenhal en tuin (rolstoeltoegankelijk), Burgemeester Willekenslaan 6. Met diverse demonstraties. Verkoop drachtplanten, bijenvolken, honing etc. Zie www.reuselsebijen.nl.

5 juli Deurne

Infomiddag, 13-16.30 u, over bijenhouden, filmvertoning, wisselende demonstraties o.a. raampjes maken, honing slingeren. Bij MEC 'de Ossenbeemd', Haageind 31. Inl.: Jan Berkers, **t** 0493-317728, **e** j.berkers16@chello.nl.

5 juli Hamont-Achel (België)

De 26ste editie van de Bijen-info-markt van 9-17 uur, in 'De Posthoorn', Stationsstr 9. Inl.: Jaak Hendrixx, **t** 0032-11448758, **m** 0032-494807227 **e** hendrixxjaak@hotmail.com.

9 juli Middelbeers

Imkercafé met thema: Voer, voeren en afvoeren, aanvang 19.30 u in Ontmoetingscentrum "Ons Mevrouw", Doornboomstraat 32. Parkeeren op de markt tegenover het ontmoetingscentrum, de toegang is gratis. Inl.: Wim van den Oord, **t** 06-53115349, **e** wimvandenoord@hetnet.nl.

11 juli Uddel

Bijenmarkt van 8-15 u bij Dorpshuis Het Blanke Schot, Garderenseweg 33. Inl.: Henk Kok, **m** 06-55834932, **e** h.kok@kliksafe.nl.

11 en 12 juli landelijk

Landelijke Open Imkerijdagen NBV, zie elders in dit nummer en op www.bijenhouders.nl.

12 juli Leiden

Zondagwandeling De bijen van Cluyt. Met Hortusimker Fred Weber op zoek naar bijen en hommels in de Hortus Botanicus. Hij vertelt u van alles hierover én over de allereerste bijenhouder van de Hortus. Einde in het besloten deel van de Hortus, waar de bijenkasten staan. Kosten € 1,50 plus entree, aanmelden niet nodig.

19 juli Weert

Jaarlijkse Imkerdag van Imkervereniging St. Ambrosius, 13-16 u in Natuur- en Milieucentrum De IJzeren Man, Geurtsvenweg 4, 6006 SN Weert. Inl.: **t** 0495-524893, **m** 06-57328366, **i** www.natuurenmilieucentrumweert.nl.

21 juli Veenendaal

Zwermbijenmarkt van 8-13 uur, dit jaar andere locatie i.v.m. verbouwing: De groene velden II, Groeneveldselaan 3. Inl.: Henk Korving, **t** 0318-521613, **e** h.a.korving@ziggo.nl of Kees van Holland, **m** 06-547329620

1 augustus Zuidlaren

Markt van Melk en Honing op de Grote Brink. Zuidlaren van 10-16 uur. Inl. Ton Kolkman, **t** 050-4095792, **m** 06-53850460

2 augustus Deurne

Infomiddag, 13-16.30 u, over bijenhouden, met film en demonstraties. Bij MEC 'de Ossenbeemd', Haageind 31. Inl.: Jan Berkers, **t** 0493-317728, **e** j.berkers16@chello.nl.

In memoriam

JOS HOOIJMAN

is op 13 april jl. na een kort ziekbed op de leeftijd van 79 jaar overleden.
(Rechts op de foto naast broer Piet).

Jos was 20 jaar lid van de afdeling Amstelland en kreeg als imker landelijke bekendheid door zijn grote inzet voor de NBV-bijstand 'Bee at Home' op de Floriade 2002 in de Haarlemmermeer. Hij en zijn oudere broer Piet waren de initiatiefnemers en 'projectleiders van deze stand die bekroond werd met de derde prijs in de categorie educatieve stands.

Daarnaast heeft Jos op de Historische Tuin in Aalsmeer een bijenstand gebouwd waar hij een deel van zijn bijen hield en de honing beschikbaar stelde voor de verkoop ten bate van deze tuin.

Een enthousiaste imker en doener is van ons heengegaan en wij wensen zijn vrouw Marianne, met de kinderen en kleinkinderen sterkte toe bij het verwerken van dit verlies.

Bestuur en leden Bijenhoudersvereniging Amstelland

Bijen bovenop de snelweg

Tekst en foto's Marco Kraakman

Bijental op de A2

Velen weten dat meer dan 1,5 km van de A2 bij Utrecht sinds februari 2012 door een tunnel loopt. Minder bekend is dat op het dak van deze tunnel inmiddels een heus park is aangelegd. Intensieve samenwerking tussen de bijenhoudersvereniging Utrecht (BVU) en de gemeente heeft er toe geleid dat in dit park dit voorjaar een bijental is verzezen.

Samenwerking met de gemeente

De BVU investeert al jaren in een goede samenwerking met de gemeente. Zo wordt deelgenomen aan een overleg van gemeente met natuurorganisaties over allerlei aspecten van het gemeentelijk groenbeleid. Regelmatig wijzen we op het belang van juist maaibeeld, variatie in beplanting, inrichting van buurtparkjes e.d. Imkers van de BVU verzorgen iedere zomer voor tientallen schoolklassen bijenlessen op diverse locaties in Utrecht en geven desgevraagd *acte de présence* bij gemeentelijke initiatieven op het gebied van natuur en groen. Al met al is inmiddels een goede relatie ontstaan en dat heeft een positieve invloed op de inrichting van de openbare ruimte.

Het A2-dakpark en de BVU

Toen de tunnel werd opgeleverd waren er al plannen om op het tunneldak een park aan te leggen, het Willem-Alexan-

derpark. Het park verbindt de woonwijk Leidsche Rijn via het Amsterdam-Rijnkanaal met de stad. Projectbureau Leidsche Rijn was namens de gemeente al in overleg met omwonenden over de inrichting van dit park. Ook de BVU werd hierbij betrokken. We werden in de gelegenheid gesteld om advies uit te brengen over de eerste ideeën die men had ten aanzien van de beplanting. Wel moesten onze suggesties passen bij de vijf thema's waaruit het park is opgebouwd (pluk & eet, natuur & educatie, sport & spel, kunst & cultuur en verbinden & ontmoeten) en moest roze/paars de overwegende kleur zijn.

Wie zegt nee tegen een bijental zonder kosten?

Gebruikmakend van de kennis van de eigen drachtplantencommissie van de BVU, maar ook bijvoorbeeld van de site van Arie Koster, werd een beplantingsadvies opgesteld waarvan heel veel door de landschapsarchitecten die door de gemeente waren ingeschakeld, is overgenomen. Al met al is nu een meter of 10 boven het voortrazende verkeer een park ontstaan met veel goede drachtplanten.

Kroon op de samenwerking

In de loop van 2014 ontstond het idee om een bijental te plaatsen. Dit werd direct ondersteund door omwonenden en met name ook door de nabijgelegen school 'Op De Groene Alm'. Deze school heeft inmiddels met de BVU afspraken gemaakt over het geven van bijenlessen, inclusief een bezoek aan deze bijental. De gemeente was bereid om deze stal volledig te subsidiëren, zodat de BVU zonder kosten een bijental kreeg. Wie zegt daar nee tegen?

Op 17 maart 2015 is de bijental geplaatst door timmerfabriek Overvecht, onder imkers bekend als bijenkasten.nl, in het themaveld 'pluk & eet'. Dit meest zuidelijke deel van het park staat vol met fruitbomen en kruiden en heeft bijen dus veel te bieden. Het beheer van de stal valt onder verantwoordelijkheid van de BVU, terwijl de grond erom heen onder het beheer van de gemeente valt.

Mocht u eens in de buurt zijn, neem dan een kijkje in het park op de A2 (afslag 8, Maarssen/N230 richting Utrecht-Papendorp/Utrecht-Langerak). Heeft u geen tijd om te stoppen, denk dan – als u in het meest zuidelijke deel van de tunnel rijdt – eens aan de bijen van een BVU-imker die boven uw hoofd rondvliegen. ●

Bijental op het pluk & eet-deel van het Willem-Alexanderpark.

De eerste bewoners vliegen zich in.

Gouden NBV-speld voor Rien Rovers

**Op 12 maart jl. is Rien Rovers, ge-
waardeerd imker van het eerste uur
van de afdeling Sambeek, op de ALV
in Boxmeer, gehuldigd voor veertig
jaar toegewijd lidmaatschap.**

Rien kreeg de speld uitgereikt door Paul van Doremalen, voorzitter van afdeling Brabant-Noordoost. Samen met Harrie Hubers, ook langdurig lid, hebben zij de jubilaris toegesproken. Rien stond veertig jaar geleden aan de wieg van de huidige afdeling Sambeek. Het kleine groepje imkers dat zich destijds had verenigd, trok met de bijen naar de net ontgonnen polders, naar

het koolzaad en de boekweit. Rien, een eigenzinnige en enthousiaste imker met experimenteerdrift, was daar altijd bij. Hoewel Rien al weer jaren in Tegelen woont, is hij zijn eigen club van imkers van Sambeek-Sint Ambrosius al die jaren trouw gebleven. Evenals het bijenras waar hij mee werkt: de Carnica. Hij staat altijd klaar voor andere imkers en is ook nog bestuurslid geweest. Dat alles bij elkaar maakt Rien Rovers tot een waardig verenigingslid, heel trouw en standvastig, al 40 jaar lang. ◆

Bestuur en leden NBV-afd. Sambeek

Voorzitter van Arnhem-Velp, Arthur Ohm in Oranjesonnetje gezet

Marcel Simon

We hadden er al een tijd naar uitgekeken. Onze voorzitter, gewoonlijk zo zeker van zijn zaak, nu eens niet betrokken bij een door zijn imkervereniging georganiseerd evenement, zou in het middelpunt van de belangstelling komen te staan. Het bestuur had met steun van een aantal instellingen, waarvoor Arthur

ook actief was, een koninklijke onderscheiding voor hem aangevraagd. En met succes!

Terwijl een flink aantal leden op 24 april om 10 uur bij de bijenstal in Rheden in afwachting was van wat er ging gebeuren, werd Arthur in de chique auto van een van onze imkers voorgereden. Een bedremmelde voorzitter stapte uit. Maar al snel werd hem duidelijk wat te gebeuren stond, toen een volgende auto voorreed met daarin de burgemeester van Rheden, Mevrouw Petra van Wingerden.

In een korte toespraak somde zij de verdiensten van Arthur op. Zij vertelde hem regelmatig op meerdere raakpunten van het maatschappelijk leven in Rheden tegen te komen. En het verbaasde haar dan ook niet dat het Zijne Majesteit de Koning had behaagd om Arthur Ohm te benoemen tot Lid in de Orde van Oranje Nassau. Met applaus en felicitaties en onder het genot van een glaasje en een toepasselijk versierd gebakje werd de ceremonie besloten. ◆

Arthur Ohm met lintje (foto Bart Riggeling)

Bestuurswisseling in Enschede

Tijdens jaarvergadering op 26 maart jl. heeft binnen de afdeling Enschede een bestuurswisseling plaats gevonden. Henk Roerink heeft na vele jaren zijn bestuursstokje overgedragen aan Gerbrand Holland.

We zijn veel dank verschuldigd voor zijn inbreng. ◆

Bestuur en leden NBV-afd. Enschede

V.l.n.r.: Joke en Henk Roerink en voorzitter Peter Eidhof, op de voorgrond penningmeester Anthony Spit J. (foto Frans Huijnen)

Ben Som de Cerff

Wietse Bruinsma

imker, docent, bijenauteur

Ben Som de Cerff is bij vele imkers welbekend van de rubriek 'Bijenwerk' die hij verzorgt op het digitale Imkernieuws. Veel van deze informatie heeft hij gebundeld in een in eigen beheer uitgegeven boek 'Natuurlijk imkeren, een belevenis'. Voldoende aanleiding voor Bijenhouden om met hem te praten over de achtergronden bij deze publicatie. Locatie: tussen Halle en Zelhem in de Achterhoek, vlak bij kasteel Slangenburg.

'Natuurlijk imkeren' is de tweede versie van een heel modern en goed geschreven leerboek, in de eerste plaats bedoeld voor diegenen die de basiscursus voltooid hebben, ook al zullen ook andere imkers in dit boek veel van hun gading vinden.

Hoe kwam de imkerij in je leven?

Ik heb van een vriend leren imkeren, op het koolzaad nabij Almere. We plaatsten palen met emmers erop als herkenningspunten voor de bijen in het hoge koolzaad – men werkte toen nog met oude koolzaadrasen. Daarna –inmiddels al meer dan 25 jaar geleden- heb ik de basiscursus gevolgd in Hilversum. Na mijn loopbaan als ICT-er zocht ik naar een zinvolle 'tweede carrière'. Ik volgde de opleidingen Bijenteeltleraar A en B en bovendien ook nog de nieuwe opleiding tot Leraar Koninginnenteelt. Naast de vele cursussen en de rubriek Bijenwerk in/op Imkernieuws verzorg ik ook nog een imkerblog op de NBV site: <http://www.bijenhouders.nl/blog>. Inmiddels ben ik vier dagen per week full-time met de bijen bezig...

Wat is je benadering van de imkerij?

Ik kom uit Kortenhoef, maar woon sinds 2010 zeer gelukkig samen met mijn vriendin Ria Harkink in de prachtige omgeving van kasteel Slangenburg in de Achterhoek. Hier vinden mijn bijen het hele jaar te eten. Ik ben dus eigenlijk vooral een standimker: mijn volken staan verdeeld over negen verschillende locaties. De Achterhoek is écht een achterhoek: reizen naar dracht is vanuit de Achterhoek altijd ver... iets over de 'ongedeelde broedruimte': door de grotere vruchtbaarheid van de huidige bij is 1 broedkamer in simplexformaat meestal niet voldoende meer, 1,5 of 2 broedkamers zijn nodig. Het alternatief is werken met een ongedeelde broedruimte, zoals in de Dadantkast, lattenkast of natuurbouwkast. De wijze van imkeren daarmee wordt anders en daarover moeten Nederlandse imkers geïnformeerd worden. Ik probeer mijn cursisten met zoveel mogelijk verschillende kasten te laten werken. Daarom heb ik naast spaarkasten ook lattenkasten en Dadantkasten staan. Beide krijgen duidelijk veel belangstelling van de cursisten. Het Nederlandse imkerlandschap verandert heel snel. Maar eigenlijk is er nauwelijks Nederlandstalige informatie te vinden over deze twee typen kast. Dat was voor mij dan ook de aanleiding om mijn boek te schrijven.

Wat is de link tussen de cursussen en het boek?

Veel jonge mensen doen mee aan mijn cursussen. Vooral in het westen van het land merk ik dat het aandeel jonge mensen en vrouwen hoog ligt. Overigens, 95% haalt de eindstreep in mijn basiscursussen.

'Natuurlijk imkeren, een belevenis' is vooral, maar zeker niet uitsluitend, bedoeld voor imkers die de basiscursus hebben gevolgd. Daarna is er vaak minder begeleiding, en misschien zijn er in het begin wat teleurstellingen: een volk gaat verloren, er valt geen of weinig honing te oogsten. Dan is het tijd voor verdieping. Vervolgcurssussen worden veel minder gegeven dan basiscurssussen. Het is dus van belang om juist die groep imkers de helpende hand te bieden, vandaar het boek.

De reacties op mijn boek zijn erg enthousiast. Het wordt telkens in heel kleine oplages van 20 exemplaren gedrukt. Dat heeft het voordeel dat ik aanvullingen, wijzigingen en verbeteringen veel sneller kan doorvoeren voor een volgende druk. Ik heb een ICT-achtergrond, waardoor het werken met snel herziene versies mij vertrouwd is. We hebben nu versie 2.0, waarin alle bijdragen aan Bijenwerk van 2014 zijn verwerkt. In vergelijking met versie 1 zijn hoofdstukken toegevoegd o.a. over koninginneteelt en imkeren in de Dadantkast. Hierbij behandel ik zowel de verzamelbroedaflegger als de teelt in een productievolk dat als starter én als finisher dienst doet.

Ik heb QR-codes in het boek opgenomen. Erg handig om snel naar een lang webadres te kunnen springen met behulp van smartphone of tablet. Bij het reviseren van de tekst van versie 1 naar 2 bleken slechts 2 van de codes niet meer correct te zijn.

Hoe nu verder?

Ik werk nu aan een hoofdstuk over het reizen met bijen, maar dat zit nog niet in versie 2.0. Ook ben ik begonnen met het opnemen van filmpjes voor YouTube over het werken met de Dadantkast. ●

Natuurlijk imkeren, een belevenis

A4-formaat, 116 pagina's zowel hard- en softcover. Alle verwijzingen naar YouTube video's zijn als QR-code opgenomen (handig als je een tablet of smartphone hebt). De hardcover versie van het boek is te bestellen via boekhandel Lovink in Lochem en de softcover versie via Ben: ben.somdecerrff@telfort.nl.

De lezer schrijft

Vlaamse mijmeringen

Mijn moeder zaliger, een rasechte 'nuchtere' Nederlandse, sprak dikwijls over die 'nuchtere' Hollanders en daarmee bedoelde ze niet de niet-dronken Nederlanders. Als ik nu de heisa over Zwarte Piet in Nederland zie, als ik lees over een Partij voor de Dieren, als men mij wil overtuigen dat kunststofkasten schadelijk zijn voor het milieu, als ik het probleem van wel of niet biologische honing in Nederland leer kennen, als ik nog maar eens een discussie over neonicotinoïden lees, moet ik besluiten dat een 'nuchtere' Nederlander nu net zo zeldzaam is als een 'nuchtere' Belg. Hoeveel meer biologisch zal biologische honing zijn dan niet-biologische?

Ik begrijp dat er een markt is voor biologische producten, ook al is bewezen dat biologische groenten en fruit niet gezonder zijn dan anders geproduceerde producten.

Zelf heb ik het geluk dat een paar van mijn volken kunnen foerageren op een biologische boomgaard van 10 ha. Tijdens de bloei wordt dagelijks, en soms tweemaal per dag, gespreid met zwavel. Herbiciden tussen de bomen mogen niet gebruikt worden. Daarom wordt regelmatig met bosmaaiers alle vegetatie tussen de bomen weggemaaid. Ecologisch verantwoord? Ik oogst dus honing met een extra dosis zwavel. Of die honing gezonder of ongezonder is dan 'niet-biologische' laat ik in het midden.

We rijden en vliegen van hot naar her, maar we maken ons zorgen over fijnstof dat door kunststofkasten in het milieu zou kunnen komen.

Over neonicotinoïden is al genoeg geschreven. Laat er geen twijfel over bestaan: insecticiden, letterlijk vertaald, insectendoders, zijn dus schadelijk voor de bijen.

Ik ben meer dan dertig jaar hobby-imker, ik heb de voor-de-varroa-tijd gekend toen parathion, lindaan en carbamaten massaal gebruikt werden en zelf heb ik toen ergere bijensterfte gehad dan tegenwoordig. Tot mijn ongelijk bewezen wordt, blijf ik ervan overtuigd dat de varroamijten en de virussen die ze overbrengen de oorzaak zijn van de huidige abnormale bijensterfte. En, laat ons ook eens bedenken hoeveel ons dagelijks voedsel, zonder gebruik van herbiciden, fungiciden en insecticiden zou kosten.

Moeten we niet terug, zoals onze moeders, een beetje 'nuchter' worden? ●

Frans Maenhout, maenhoutfrans@skynet.be

Bijenwas in propolis

Propolis is een bijzonder interessant product uit de bijenkast. Begin jaren 80 raakte ik geboeid door een enthousiaste lezing van Jaap Kaal en sindsdien heb ik over dit product veel informatie verzameld. Propolis kwam in die periode (opnieuw) sterk in de belangstelling voor medicinale toepassing, in Nederland door publicaties van o.a. Jaap Kaal³ en Wiebe Braam¹. In toenemende mate verschenen er ook steeds meer publicaties in wetenschappelijke tijdschriften, vooral over de groei-remmende werking tegen pathogene micro-organismen. Met behulp van moderne analytische methoden zijn er veel stoffen in propolis onderzocht die een biologische activiteit hebben.

Propolis wordt door bijen gemaakt van harsen die ze verzamelen van planten die ze afscheiden als beschermingsmateriaal tegen wonden. In Nederland wordt er vooral hars verzameld van de bladknoppen van populier en berk. Met bijten, kauwen en trekken wordt de zware klus geklaard en worden de korfjes gevuld.

In de kast worden de 'propolis-bijen' gelost -ook een zware klus- en de propolis wordt verwerkt of gedumpt op plekken die bij imkers wel bekend zijn.

De literatuur vermeldt dat propolis bestaat uit harsen (50%), wassen (30%), etherische oliën (10%), stuifmeel (5%) en reststoffen (5%). Deze laatste bestaan vooral uit onoplosbaar vezelachtig materiaal. Doordat het materiaal verzameld wordt van diverse plantaardige bronnen in verschillende regio's, en ook als gevolg van de verschillende manieren van verwerken en toepassen in de kast, is de samenstelling van propolis niet alleen complex maar ook sterk wisselend. Deze niet constante en grotendeels nog onbekende samenstelling van propolis verhindert nog steeds de toelating ervan als geregistreerd

medicijn.

Naast melding van de aanwezigheid van plantaardige wassen geeft de literatuur aan dat propolis ook bijenwas bevat, en wel met gehalten liggend tussen 5 en 50%. Veel van deze bijenwas wordt waarschijnlijk toegevoegd als de bijen grote gaten en kieren opvullen met propolis.

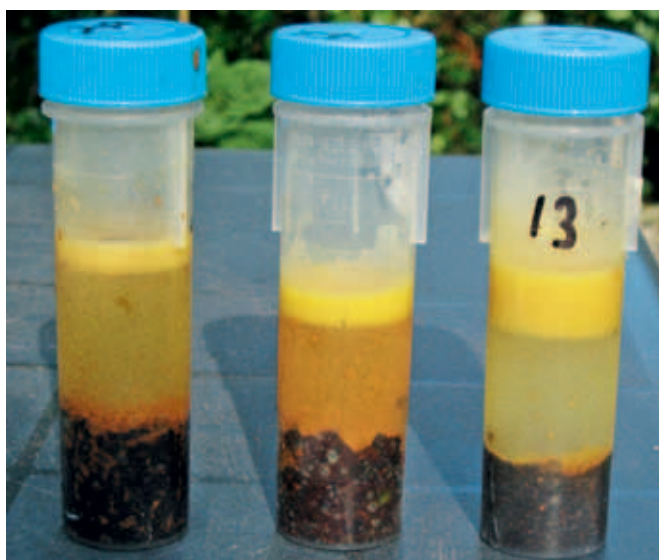
Tijdens het onderzoek naar de propolis nam ik waar dat bij langzame afkoeling van vloeibaar gemaakte propolis er een bovenste dunne laag afgescheiden wordt. Organoleptische controle (kleur, geur, smaak) en analyse van fysische eigenschappen (smeltpunt en soortelijk gewicht) duiden erop dat deze afgescheiden laag bestaat uit bijenwas. Dit zou betekenen dat de door bijen vermengde bijenwas eenvoudig uit propolis gehaald kan worden op basis van het verschil in soortelijk gewicht. Voor de bewijskracht van deze waarneming is een studie uitgevoerd (Hogendoorn, Sommeijer en Vredregt²). Hierbij is met een eenvoudige, door de auteurs ontwikkelde, methode het gehalte aan bijenwas in 25 verschillende ruwe propolis monsters bepaald. Voor de analyse werd in een afsluitbare kunststofbuis een (standaard) hoeveelheid propolis gebracht met een (standaard) hoeveelheid water en vervolgens kort tot het kookpunt van water verhit in een magnetron. Na afkoeling ontstaan er drie fasen, met propolis op de bodem en de bijenwas op het water.

Door weging van de afgescheiden bijenwas kan het gehalte in het vooraf gewogen ruwe propolismonster eenvoudig bepaald worden. Dat de afgescheiden was echte bijenwas was kon met een instrumentele analyse (NIR, Near Infrared Spectroscopy) worden bevestigd.

Het bijenwasgehalte in de propolismonsters varieerde van 1 tot

Propolishaalster

'Dewaxed' propolismonsters (foto's Elbert Hoogendoorn)

42,5% en bedroeg gemiddeld 11%. Voor het zelf maken van tincturen (oplossingen in alcohol) is het gunstig de propolis eerst te ontdoen van bijenwas ('de-waxen'). Aanbevolen wordt dit te doen door de propolis eenvoudigweg au-bain-marie vloeibaar te maken en langzaam te laten afkoelen. Een belangrijk doel van het 'de-waxen' is dat de propolis dan geschikter wordt voor het eruit halen (extraheren) van de beoogde biologisch actieve stoffen. Deze stoffen lossen goed op in ethanol (alcohol) 96%. Bijenwas doet dit niet maar vormt een emulsie die de terugwinning van het volume (dure) ethanol na extraheren aanzienlijk verlaagd. ●

Referenties

1. Braam W. (1987), *De geneeskraft van propolis*, La Rivière & Voorhoeven, Kampen.
2. Hogendoorn E.A., Sommeijer M.J., Vredregt M.J. (2013), *Alternative method for measuring beeswax content in propolis from The Netherlands*, *Journal of Apicultural Science* 57 (2), 81-91.
3. Kaal J. (1986), *Apitherapie, Genezing met producten van Bijen (Apis mellifera)*, Drukkerij Kaal bv, Amsterdam.

Elbert Hoogendoorn

Bijen Houden Een compleet overzicht

Bijna elk jaar komt er wel een boek op de markt over het houden van bijen. Vaak zijn het vertalingen van buitenlandse boeken. Dit keer uit het Engels. Het is een aardig boek, goed uitgevoerd met 400 mooie foto's, leuk om er doorheen te bladeren en om te lezen, en niet duur. Voor een beginnend imker biedt de inhoud zeker houvast om een en ander van een cursus bijhouden nog eens na te lezen. Alle onderwerpen die in een boek over bijhouden thuis horen staan er in, zoals de levenscyclus van de bij, het zelf maken van een kast, het slingeren, ziektebestrijding en nog veel meer. Het boek leest plezierig en is voorzien van vele kaders met uitleg over speciale onderwerpen. Er staat ook een leuk verhaaltje in over de betekenis van het Engelse woord 'sincere', dat oprecht of eerlijk betekent. Het woord zou

terug te voeren zijn op een oude Latijnse uitspraak 'sine cera', dat 'zonder was' betekent. Romeinse ambachtlieden gebruikten vaak bijenwas om scheuren in stenen beelden te verbergen, wat door de regering in die tijd als bedrog werd bestempeld.

Er is een beperkt aantal storende fouten. Zo kloppen bepaalde bij-schriften bij de foto's niet. Echt verkeerd is de opmerking om de wasmot met een bepaald bacteriepreparaat te behandelen. Dit is in Nederland niet toegestaan. Varroa zou bestreden moeten worden met een chemisch middel in het voorjaar en een biologische behandeling in het najaar. Een nogal vreemd advies zonder uitleg hoe en waarmee behandeld moet worden. Bij navraag bij de uitgever kon ik niet de naam van de vertaler krijgen. Dat is jammer omdat het

vertaalwerk wel goed is gebeurd en dan is het aardig om te weten wie dat is. Vertaler heeft gemist dat de AID niet meer bestaat en is opgegaan in de NVWA die de taken van de AID heeft overgenomen.

Bijen Houden, een compleet overzicht.

David Cramp 2014.

REBO Productions, Lisse

Vertaald uit het Engels.

Hard koft ISBN 9789036632935

160 pagina's, € 14,95.

Kees van Heemert

De lezer schrijft Fotografeertips

Ik ben een beginnende imker en heb de basiscursus in 2014 bij Piet Kuijs gevolgd. Slechts op één foto van de honderden die ik genomen heb, stond een werkster scherp afgebeeld. Vandaar mijn vraag aan de lezers van Bijhouden. Is het mogelijk om wat fotografeertips te krijgen hoe je bijen het beste kan fotograferen?

Alvast bedankt voor jullie antwoord!

Dick ten Bruggencate
t 0226 314 416

m info@tenbruggencate.com

Nieuw!

Lesboek voor de gevorderde imker

Bijhouden voor gevorderden

Van auteur Friedrich Pohl, vertaald uit het Duits door Mari van Iersel en Jaap Smit, beiden gerespecteerd bijenteeltleraar.

Aanbevolen voor de vervolgcursus door de Commissie Onderwijs van de Nederlandse Bijenhoudersvereniging.

Nu te koop in het Bijenhuis voor € 22,95

Imkerij de Werkbij

BEE-Day

20 juni 2015
van 10.00u tot 16.00u

De Werkbij professionele imkerij en groothandel.
Enthousiast en vanuit de praktijk delen wij graag onze ervaring!

Als imker vindt u bij ons alle kennis en producten die u nodig heeft.
Wij zijn er voor bijen en mensen.

Nieuwsgierig?
BEE THERE!
Welkom in Rhenen!
Noordelijke Meentsteeg 18

Imkerij de Werkbij
Emsl - Haarlem
Naaldwijk - Rhenen
Strijbeek - Veenendaal

0317 - 612942
www.dewerkbij.nl
info@dewerkbij.nl

f t

Stichting Imkerij Stad en Streek.

U bent van harte welkom in onze winkel op de 'Stadsboerderij Eyghentijds'! U kunt bij ons terecht voor :

- Alle bijenproducten en imker artikelen
- Alle typen bijenkasten
- Deskundig advies
- Ontmoeten van collega imkers
- Het bijwonen van lezingen
- Imker cursussen

T (+31) 06 - 12967588
E info@imkerijstadenstreek.nl
W www.imkerijstadenstreek.nl

A Lunerkampweg 5, 5245 NB Rosmalen

f

Imkerij de Traay is op zoek naar Nederlandse honing

Bent u een gepassioneerde imker en kunt u ons honing in bulk leveren?

Aarzel dan niet en neem voor meer verkoop- en inkoopinformatie contact op met Lieko Boersma via l.boersma@detraay.com of 0320-28 29 28

Huizen crisis ? zo opgelost !

BIJENKASTEN.NL

On(t)roerend goed voor bijen !

Red cedar bijenkasten met unieke hoekverbinding

- SPAARKAST
- DUHOKA/JUMBO KAST (6/9/10/11 RAAMS)
- TOPBARHIVE
- VITRINEKAST,
- 3/6 RAAMS-KASTJES
- MAATWERK (BIJ SERIE, BIJV. BESTUIVINGSKASTJES E.D.)

OOK HET ADRES VOOR O.A. :

- KUNSTRAAT
- RAAMPJES
- MERANTI
- MOERROOSTER & GLAZEN DEKPLANK
- LOSSE EN EXTRA ONDERDELEN EN NOG VEEL MEER.

ALLES VAN DE BESTE KWALITEIT BETAALBAAR EN DUURZAAM !

Bij -blijven?

www.bijenkasten.nl

Waar vindt u nog een hoge rente voor uw vakantiegeld?

Toegegeven, een hoge spaarrente is momenteel ver te zoeken. Dat is bij de ASN Bank niet anders. Wél anders is de manier waarop wij al sinds 1960 met spaargeld omgaan: met oog voor mens, dier en natuur. Ook de bijen kunnen rekenen op onze bijzondere aandacht. Zij worden namelijk in hun voortbestaan bedreigd – met vergaande gevolgen voor de biodiversiteit en de voedselvoorziening. Als ASN-klant helpt u de bijen. Want wij steken uw spaargeld niet in bedrijven die de natuur schade toebrengen. Stort daarom nu € 1.000 of meer op een nieuwe of bestaande ASN-spaarrekening naar keuze. Dan steunen wij het belangrijke werk van de Bijenstichting. En u maakt kans op het winnen van een imkerworkshop*. Doet u mee?

Meer weten? Kijk op asnbank.nl of bel gratis 0800-0380 (ma/vr).

ASN BANK
voor de wereld van morgen

*Zie de actievoorwaarden op asnbank.nl. De ASN Bank is geregistreerd bij de Autoriteit Financiële Markten en heeft een vergunning van de Nederlandsche Bank N.V. Op tegoeden van klanten bij de ASN Bank is het wettelijke depositogarantiestelsel van toepassing.